Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 274 (11171) | 1979 чылдың ноябрь 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ ТӨП РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНДА

Ноябрь 27-де СЭКП Төп ревизия комиссиязының хуралы болган. 1979 чылда СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының ажыл-чорудулгазының дугайында дыңнадыгны комиссияның даргазы эш Г. Ф. Сизов кылган.

1980 чылда СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының ажылының планын хуралга көрген болгаш бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының ийиги сессиязы

ЧЕДИИШКИННЕР БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕ ПЛАННАРЫ

Совет чурт онгу беш чылдың доостур чылынче, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болур оюнуң чылынче кирип турар. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле совет кижилер сайзыраңгай социализмниң делегейде баштайгы ниитилелин тургускан болгаш ам коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери, партия ТК-ның Пленумнарының доктаалдары коллектив бүрүзүнге, кижи бүрүзүнге программа документилер апарган, экономиканы улам ыңай хөгжүдериниң, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг чаагай байдалын өстүрериниң эң чугула угланыышкыннары ол шиитпирлерде тодаргайлаттынган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы дүүн Москвада, Кремльдиң Улуг ордузунда, күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейниң байдалында ажылдап эгелээн. Ооң мурнуу чарызында СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган. 1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдериниң дугайында Пленумнуң доктаалын, Пленумга Л. И. Брежневтиң чугаазын совет кижилер улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкын-биле уткаан.

Келир чыл чүгле амгы беш чылдың доостур чылы эвес, харын даразында беш чылдың тургустунар апаары баазазы-дыр деп, Леонид Ильич Пленумга демдеглээн. Ол партияның XXVI съездизинге идепкейлиг белеткелдиң чылы болур. Кылдынган ажылдарны болгаш 1980 чылда сорулгаларны харын ындыг туруштардан үнелеп көөр херек.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы эртенгиниң 10 шакта Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы-биле эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Н. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сессияның хүн айтырыгларын болгаш ажылдаарының чурумун депутаттар чаңгыс үн-биле бадылаан.

Сессияга чугаалажыр кылдыр киирген айтырыглар:

1. 1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайы болгаш 1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайы.
2. 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайы болгаш 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайы.
3. ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайы.
4. ССРЭ-ниң Дээди судунуң дугайында, ССРЭ-ниң Прокуратуразының дугайында, ССРЭ-де Күрүне арбитражының дугайында, ССРЭ-де Адвокатура дугайында хоойлулар төлевилелдериниң дугайы.
5. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайы.

Даргалакчы — Националдар Совединиң Даргазы **В. П. Рубен** хүн чурумунуң бирги пунктузун көөрүнче кириптерин саналдаан.

«1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрплан даргазы депутат **Н. К. Байбаков** кылган.

(СЭТА).

1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. БАЙБАКОВТУҢ илеткели

Хүндүлүг эштер депутаттар!

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели силерге чугаалаштырып көрдүрери-биле СЭКП ТК-ның Пленумунуң колдуунда чүүлдүг деп көргени 1980 чылда — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чугула үе-чада болур онгу беш чылдың сөөлгү чылында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин киирип турар.

Келир чылдың планының төлевилели министерстволарның, ведомстволарның, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң киржилгези-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң, партия ТК-ның ооң даразында Пленумнарының совет ниитилелди хөгжүдериниң талазы-биле салган социал-экономиктиг сорулгаларын база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугааларында тодараттынган ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларының талазы-биле түңнелдерни барымдаалап ажылдап кылдынган.

СЭКП ТК-ның чаа болган Пленумунга бодунуң чугаазынга эш Л. И. Брежнев совет экономиканың эрткен сөөлгү чылдарда хөгжүлдезинге болгаш 1980 чылда база даразында чылдарда шиитпирлээр ужурлуг чугула айтырыгларга ханы анализти берген. Эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннары бистиң партия, совет болгаш ажыл-агыйжы кадрларывыска, бүгү ажылчы чоннарга чурттуң мурнунда турар сорулгаларны шын билип алырынга дузалаан, улус ажыл-агыйын улам ыңай көдүрер талазы-биле бистиң ажыл-чорудулгавыска тодаргай угланыышкынны берип турар.

1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында

СЭКП-ниң экономиктиг политиказын амыдыралга чайгылыш чок чорутканы, партияның массалар ортузунга организакчы болгаш политиктиг, улуг ажылы, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның патриотчу тургузукчу күш-ажылы 1979 чылда ниитилел бүдүрүлгезиниң хемчээлин улгаттырар болгаш ооң техниктиг деңнелин бедидер, улустуң чаагай чоруунуң улам ыңай көдүрлүүшкүнүн чедип алыр арганы берип турар. ССРЭ-ниң делегей аренаазында туружу быжыккан, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге ооң баштакчы ролю өскен.

Социалистиг экономиканың түңнел көргүзүү национал орулганың немелде өзүлдези болуру билдингир болгай. Херегленге болгаш чыылдага чурттуң ажыглап турар национал орулгазы, чиңек үнелел-биле алырга, 1979 чылда 1978 чыл-биле деңнээрге, 8 млрд. рубльге өзер, а беш чылдың дөрт чылдарында ол 58 млрд. ажыг рубльге, азы 16,2 хуу көвүдээр. Национал орулганың бештиң дөртүн чоннуң чаагай чоруунче шуут угландырган.

Хөгжүлдези улус ажыл-агыйының бүгү адырларын көдүреринге чугула рольду ойнаар ужурлуг үлетпүрге бүдүрүүшкүннүң хемчээли 1979 чылда 21 млрд. рубльге өзер. Беш чылдың дөрт чылдарында үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери ниитизи-биле 103 млрд. рубльге, азы 20.3 хуу көвүдээр.

Амгы үеде продукцияларның 73 муң хевирлеринге күрүнениң Шынар демдээн тывыскан.

Эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар үлетпүрнүң адырлары, бирги ээлчегде машина тудуушкуну мурнап турар темпилер-биле хөгжүп турар.

Партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарының үр хуусаалыг программазы, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарын сайзыраңгайжыдары амыдыралда чайгылыш чок боттанып турар.

Бо чыл болза чамдык черлерге агаар-бойдус байдалдарының талазы-биле таарымча чок болганын билир болгай силер. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының кызымаккай ажылдаашкынының ачызында, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылының түңнелинде бо чылын 179 млн. тонна тарааны ажаап алган.

Казах ССР-ниң ажылчы чоннары тараа культураларының эң хөй дүжүдүн—34 млн. тонна ажыг тарааны ажаап алгаш, улуг тиилелгени чедип алган. 20,6 млн. тонна тарааны, ооң иштинде 4.7 млн. тонна кадыг болгаш туруштуг кызыл-тас сорттарын саткан.

Алтай, Краснодар крайларының, Оренбург, Омск, Амур, Тернополь, Львов болгаш өске-даа чамдык областарның тараажылары эки түңнелдерни чедип алган.

Азербайджан, Узбек болгаш Молдав ССР-лерниң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа, ногаалар, кат-чимистер садарының беш чыл планының даалгаларын ажыр күүсеткен.

Ортаа Азияның болгаш Азербайджанның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улуг бергелерни ашпышаан, хөвеңниң бедик дүжүдүн өстүрүп алганнар.

Өстүрүп алган дүжүттү черле болганынга долузу-биле камгалап кадагалаарын хандырары болгаш продукцияны чогуур үезинде шынарлыг кылдыр болбаазырадып кылыры амгы үеде кажангызындан-даа артык чугула боор турар. Ооң-биле кады бүгү күштү келир чылдың дүжүдүнге болгаш малды идегелдиг кыштагладырынга, ооң продуктулуун көвүдедиринге эргежок чугула чүүлдерни хандырарының бүгү ажылдарын чорударынче угланган турар ужурлуг.

1979 чылда капитал тудуушкуннуң калбак программазын боттандырып чорудткан. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынның ниити түңү 132 млрд. ажыг рубль, а беш чылдың дөрт чылдарында—500 млрд. ажыг рубль, азы беш чыл планының даалгалары-биле ол чылдарга айытканындан 10.4 млрд. рубль хөй болур.

Чурттуң экономиктиг күчү-шыдалының үндезини болур ооң кол-кол бүдүрүлге фондулары 1976—1979 чылдарда 273 млрд. рубльге улгадыр болгаш 1980 чылдың эгезинге чедир бир триллион ажыг рубль болур. Беш чылдарның дургузунда ажылдап турар бүдүрүлге черлерин тударының, чаартырының болгаш техника-биле септеп-селириниң аргазы-биле улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чаа-чаа күчүлерни ажылдадып киирген. Күрүнениң 1000 хире улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлге черлери ажылдап эгелээн.

Эң чугула социал айтырыгларны шиитпирлээринге, улустуң амыдыралының деңнелин бедидеринге бо чылын чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган. Ол чоннуң кижи бүрүзүнге онаажыр боттуг орулганың өзүлдезинден хамыкты мурнай көстүп турар. 1979 чылда ындыг орулгалар 2.5 хуу өзер. 1976—1979 чылдарда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 12.4 хуу, колхозчуларның ажыл төлевири — 21.7 хуу улгадыр. Ол болза айыттынган хуусаада беш чыл планының даалгазынга дүгжүп турар-дыр. Бүдүрүлгечи эвес черлерниң ажылдакчыларынга чаа акша шалыңны болгаш төлевирлерни берип эгелээри бо чылын доостур. Ол дээрге, беш чылдың дургузунда 31 миллион кижиниң ажыл төлевириниң өскени ол-дур.

1979 чылда хереглелдиң ниитилел фондузу 110 млрд. рубль чедер.

Чуртталга тудуу улуг хемчээлдиг-биле үргүлчүлеп турган. Чүгле 1979 чылда ниити шөлү 102,5 млн. дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, а онгу беш чылдың дөрт чылдарында—423 млн. дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер болгаш чуртталга фондузунуң шынары экижир.

Бо чылын күрүне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 4.8 хуу өзер болгаш 250 миллион рубль ажа бээр. Чонга ачы-дуза чедирериниң ниити хемчээли 7.4 млрд. рубль болур. Совет кижилерниң ажылдаарының болгаш амыдыраарының байдалы үргүлчү экижип турар.

Чурттуң даштыкы садыг саарылгазының деңнели беш чыл планында айытканындан бедээн.

Эрткен чыл-биле деңнээрге, бүдүрүлге хемчээли улгаткан-даа болза, кара металл прокаты, хөмүр-даш, нефть, минералдыг чемишчидилге, синтетиктиг чүктар болгаш пластмассстар, өңнүг металлдарның чамдык хевирлери, саазын дээн ышкаш, үлетпүрнүң ындыг чугула хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле 1979 чылга доктааткан планныг даалгалары күүсеттинмес. Ол дээш харысалганы чогуур министерстволар чүъктээр апаар.

Улустуң хереглел бараанналын бүдүрер талазы-биле чыл даалгалары долузу-биле күүсеттинмээнинден чоннуң улам улгадып турар хереглелин хандырарынга чамдык бергелер тургустунган. Чиик аъш-чем үлетпүрүнүң министерстволары болгаш чоннуң хереглел бараанналын кылып үндүрүп турар өске-даа министерстволар болгаш ведомстволар чоннуң хереглел бараанналын бүдүрүп үндүрериниң көвүдедириниң чогуур хемчеглерин чедир албайн турар.

Күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарында, бүдүрүлге фондуларын болгаш күчүлерин ажыглаарында четпестер, продукцияның чаа хевирлерин кылып эгелээриниң, депшилгелиг техниканы болгаш технологияны ажыглаарының планын күүседиринде хожудаашкыннар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар болгаш бүдүрүлгениң ажыктыының өске-даа көргүзүглериниң талазы-биле 1979 чылдың даалгаларын күүседиринге багай салдарын чедирген. Адактың соонда ол чорук национал орулганың өзүлдезиниң темпизинге база салдарын чедирген.

Улус ажыл-агыйының капитал тудуг ышкаш, ындыг эң чугула адырының ажылының дыка шупшең эде тургустуушкунунуң дугайын онзалай чугаалаар херек. Акша-херекгини тоо-быдарадыр чашканнарының үргүлчүлеп турары, доостунмаан тудугнуң санының көвүдээни тудугларны ажыглалга киирерин дыка саададырын болдурган, ооң түңнелинде улус ажыл-агыйы хөй санныг продукцияны чедир албаан.

Демир-орук транспорту хөй-хөй чугула чүъктерни сөөртүрүнге хереглелди амдаа долу хемчээлдиг-биле хандырбайн турар.

Үстүнде айыттынган четпестерни узуткаар, министерстволарның, ведомстволарның, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң талазындан боттарының чагыргазында бүдүрүлгелерниң ажылын удуртуруун экижидер дээш 1980 чылда шыңгыы ажылды чорудары негеттинип турар.

Партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың планнаашкынны база бүгү ажыл-агый механизминиң системазын улам сайзыраңгайжыдарынче угландыр чоокта чаа хүлээп алган шиитпирлерин күүседири үстүнде сорулгаларны боттандырарынга дыка улуг ужур-дузалыг боор турар. Бо эң чугула документилерге үндезилээш ажыл-агый механизмин эде тургузары ажыл-агый-политиктиг ужур-дузалыг улуг сорулга болур.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарында көрдүнген чамдык хемчеглерни 1980 чылда-ла амыдыралга боттандырып эгелээр болгаш ону силерге көөрү-биле киирген планның төлевилелинде база өөренип көрген.

1980 чылдың планын тургузарынга эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле СЭКП Төп Комитединиң хүлээп алганы улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң үндезин айтырыгларынга хамаарышкан чугула шиитпирлерни өөренип көрген. Одалга-энергетика комплексиниң турум өзүлдезин хандырарын, транспорт, кара болгаш өңнүг металлургия, машина тудуушкуну, химия ышкаш ажыл-агыйның өзек звеноларын хөгжүдерин чугула деп көрген. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер болгаш улустуң хереглел бараанналын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле партияның угланыышкыны чайгылыш чок болуп артар.

(Уламчызы 2-ги арында).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

Ноябрь 27-де Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовтуң даргалаашкыны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы болган.

Президиумнуң кежигүннери СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң түңнелдерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп көрген. Ол чугаада чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол айтырыгларынга ханы анализ бердинген, партияның болгаш улустуң күжениишкиннерин мөөңнээрин негеп турар сорулгаларны тодаргайлаан. Пленумнуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын чайгылыш чок күүседири бистиң ажыл-агый практиказынга чаагай салдарны чедирер, беш чылдың сөөлгү чылында экономиктиг болгаш социал-культура тургузуушкунунга, улустуң чаагай чоруун бедидеринге, Советтерниң болгаш күрүнениң өске-даа органнарының бүгү звеноларының ажылын сайзыраңгайжыдарынга бурунгаар чаа базымны кылыр арганы бээр деп дээрзинге бүзүрелди илереткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының ийиги сессиязын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны Президиум чугаалажып көрген. Күрүне эрге-чагыргазының дээди органының хүн айтырыының болгаш ажылының чурумунуң дугайында саналдарны В. В. Кузнецовтуң дыңнатканы-биле чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының план-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының 1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1979 чылда планның күүсеттинип турарының, 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1978 чылдың бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту баш бурунгаар чугаалажып көөр талазы-биле ажылдың доозулгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Палаталарның план-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссиялары улуг ажылды чорудкан деп хуралга демдеглээн.

Күрүне планы хоойлу болу бергениниң соонда доктаамал комиссиялар ооң күүселдезин дээш хүн бүрүнүң шыңгыы контролюн хандырар ужурлуг деп айыткан. Ажыл-херектиң чедиишкиннери эрге-чагырганың дээди органының хөйнити амыдыралынга, улус ажыл-агыйында ажыл-херектиң байдалынга салдар чедирериниң аргаларын билдилиг тодаргай сорулгалыг ажыглаарындан хамааржыр. Ооң-биле кады эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын чайгылыш чок удуртулга болдуларын онзалап демдеглээн.

Ооң соонда Президиум ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга киирип турар ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып көрген. Хоойлу төлевилели СЭКП-ниң XXV съездизиниң, партия Төп Комитединиң ооң соонда болган Пленумнарының шиитпирлери, ССРЭ Конституциязының чүүлдерин долузу-биле барымдаалап көрген деп демдеглээн. Ооң үндезининде контрольду организастаарының болгаш ооң ажыл-чорудулгазының ленинчи принциптери салдынган. Ол айтырыгны чугаалажып көрүп тура, бүгү иштики курлавырларны ажыглаар, чиг-этти болгаш материалдарны, электроэнергияны, одаар чүүлдү, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын камнаар болгаш чогумчалыг ажыглаар дээш шыңгыы контрольду бүгү-ле черлерге хандырарының талазы-биле партияның салган сорулгаларын шиитпирлээринге улусчу контроль органнарының чугула рольду ойнаарын айыткан.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң дугайында, ССРЭ-ниң Прокуратуразының дугайында, ССРЭ-де Күрүне арбитражының дугайында, ССРЭ-де Адвокатура дугайында хоойлуларның төлевилелдерин чугаалажып көрген. Айыткан хоойлу төлевилелдери социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдеринче, совет корум-чурум камгалалын күштелдиреринче Коммунистиг партияның шугумун илередип турар деп демдеглээн. Ол хоойлулар хоойлу-дүрүм камгалаар бүгү совет органнарының ажылын экижидеринге, оларның ажыл-чорудулгазынга инициативаны болгаш принципиалдыг чорукту бедидеринге, социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам ыңай быжыглаарының сорулгаларын шиитпирлээринге оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидеринге арганы бээр. Чаа хоойлуларны хүлээп алыры болза «Корум-чурум камгалаар талазы-биле ажылды экижидер болгаш хоойлу-дүрүм үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырып чорударынга тодаргай, чугула базым болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөрү-биле ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында, ССРЭ-де Дээди суд дугайында, ССРЭ-ниң Прокуратуразының дугайында, ССРЭ-де Күрүне арбитражының дугайында болгаш ССРЭ-де Адвокатура дугайында хоойлулар төлевилелдерин киирер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Бирги болгаш ийиги сессияларның аразында хүлээп алдынган Дээди Советтиң Президиумунуң Чарлыктарын ССРЭ-ниң Дээди Совединге бадылалдыры-биле киирер дугайында айтырыгны Президиум чугаалажып көрген.

Чугаалажып көрген айтырыглар талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Хүн чурумунуң айтырыгларын чугаалажып көөрүнге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, В. В. Шербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар М. С. Горбачев, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының план-бюджет комиссияларының даргалары Г. И. Ващенко, Н. И. Масленников, ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазы Л. Н. Смирнов, ССРЭ-ниң Чиңгине прокурору Р. А. Руденко олар киришкен.

(СЭТА).

ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

Ноябрь 27-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң төлээлекчилер чөвүлелиниң каттышкан хуралы болган. Аңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының ийиги сессиязының хүн айтырыы-биле, ажылының чуруму-биле болгаш эрттирериниң организастаары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген.

Ол айтырыглар талазы-биле дыңнадыгны Националдар Совединиң Даргазы В. П. Рубен кылган. Хуралды Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков чоруткан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе киришкен.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ ТИХОНОВ

Эш Н. А. Тихонов 1905 чылда төрүттүнген, 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын 1924 чылда паровоз машинизиниң дузалакчызы болуп эгелээн. Днепропетровскиниң металлургия институдун дооскаының соонда 1930 чылдан эгелээш — заводтуң инженери, цегиниң начальниги, кол инженери, директору. ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунга удуртур каш-даа албан-дужаалдарны ээлеп—министерствонуң кол эргелелиниң начальниги, министриниң оралакчызы. 1957 чылда Днепропетровскиниң улус ажыл-агый чөвүлелин баштай берген. 1960 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң Күрүнениң экономиктиг чөвүлелиниң даргазының оралакчызы — ССРЭ-ниң министри. 1963 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң Күрпланының даргазының оралакчызы — ССРЭ-ниң министри. 1965 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы. 1976 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы. 1978 чылда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат кылдыр соңгуткан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Күрүне шаңналдарының лауреады, техниктиг эртемнерниң доктору.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң каш-даа чыыштарының депутады.

1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

1980 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол сорулгалары, темпилери болгаш пропорциялары

Онгу беш чылдың сөөлгү чылы, 1980 чылдың планы он бирги беш чылда ажылды чедиишкинниг эгелээринге таарымчалыг байдалдарны тургузарының чугулазын барымдаалап ажылдап кылган. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидерин хандырып турар хемчеглерниң бүдүн комплекизин оон-биле чергелештир боттандырары көрдүнген. Улус ажыл-агыйының өзек адырларының техниктиг эде дериглезин дүргедедири болгаш материалдыг баазазын быжыглаары, экономиканы хөгжүдеринге пропорционалдыг чорукту экижидери көрдүнүп турар.

Ук хемчеглерни боттандырары онгу беш чылдың экономиктиг болгаш социал сорулгаларын шиитпирлээринге чугула салышкын болур болгаш улустуң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидеринге, чурттуң камгалал күчүзүн күштелдиреринге, ССРЭ-ниң улам ыңай социал-экономиктиг депшилгезиниң сорулгаларын күүсеттиринге үндезиннерни тургузарынга дузалаар.

1980 чылда хереглелге болгаш чыылдага ажыглаан национал орулга 4 хуу азы 17 млрд. рубльге өзер. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 4.5 хуу көвүдээр. Үлетпүрнүң «А»-даа бөлүүнге, «Б»-даа бөлүүнге продукция бүдүрериниң өзүлдезиниң темпилери бир деңазы 4.5 хуу болур. Бүдүрүлгениң өзүлдезиниң шак ындыг темпилери улустуң хереглел бараанынга чоннуң бараан садып алыр негелдезин болгаш материалдыг курлавырларга улус ажыл-агыйының хереглелдерин долузу-биле хандырар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң структуразын экижидер.

Көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязын бүдүрериниң немелде өзүлдезин 8.8 хууга өстүрери көрдүнген.

Акшаландырыышкынның бүгү-ле үнер дөстерин ёзугаар келир чылда улус ажыл-агыйынга капитал салышкыннарының хемчээли 135.3 млрд. рубль болур, а күрүнениң капитал салышкыннары —119.1 млрд. рубль болур. Ол дээрге 1980 чылда көрдүнген беш чыл планының онаалдаларындан хөй боор турар.

Айыттынган төлевилелдер ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун, чүнүң-даа мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин бедидериниң сорулгаларынга үндезилеттинген. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,8 хуу, тудугга — 3,5 хуу болгаш демир-орук транспортунга — 2,9 хуу өзер. Ол 1979 чылдың чедип алган көргүзүглеринден бедик.

Бистиң чуртувуста тургустунган улуг экономиктиг күчүнү, бистиң бүгү-ле национал байлаавысты кайы хире долу болгаш таарымчалыг ажыглаанывыстан 1980 чылдың экономиктиг өзүлдезиниң темпилери улуу-биле хамааржыр. Күчүлерни ажыктыг ажыглаарынче, материалдыг курлавырларны улам хумагалыг чарыгдаарынче угланган хемчеглерниң комплекизи 1980 чылдың планында көрдүнген. Ол чүнүң-даа мурнунда одалга-энергетика курлавырларының, кара болгаш өңнүг металлдарның, химия үлетпүрүнүң продукциязының, ыяш материалдарының болгаш өске-даа чүүлдерниң чарыгдалдарынга хамааржыр. Улуг-даа, бичии-даа чүүлдерге эң шыңгыы камналга чурумун сагыыры ажыл-агыйны башкарарының чугула хоойлузу болган турар ужурлуг.

Материалдыг курлавырларның камналгазының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле продукцияның бот-үнезин чиигээр, бүдүрүлгениң рентабелдиг өзүлдезинге ол үндезин болур. Үлетпүрге орулганы 9,1 хуу, а ниитизи-биле улус ажыл-агыйынга —10,1 хуу өстүрери көрдүнген.

Планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш улус ажыл-агыйының бүгү-ле участоктарынга даандырган ажыл-херек дээш бедик организастыг болгаш харысалгалыг чорукту тургузар, эң эки түңнелдерни чедип алыр дээш күш-ажылчы коллективтерниң социалистиг чарыжын улам калбартыры чугула.

ҮЛЕТПҮР

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң онаалдаларын болгаш бар курлавырларны барымдаалап, 1980 чылдың планында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 633,6 миллиард рубль кылдыр көрдүнген. Ол 1965 чылда үлетпүр продукциязының хемчээлинден 2,7 катап хөй.

Электроэнергия бүдүрериниң болгаш одалга тывыжының өзүлдезинче планда онза кичээнгей салган. Электроэнергия ажылдап үндүрерин 1979 чылга удур 1980 чылда 4 хуу немей көвүдедир, болгаш ону 1295 миллиард киловатт-шак чедирер деп көрген. Оон-биле кады атомнуг электростанцияларга электроэнергия ажылдап үндүрери 33 хуу немей улгадыр.

Нефтиниң болгаш газ конденсадын тыварының хемчээлин 606 миллион тонна ийикпе, азы 1979 чылда турганындан 3,6 хуу хөй, бойдус газын тыварының хемчээлин 435 миллиард кубометр кылдыр төлевилээн. Ынчан чылда немелде өзүлдези 7,1 хуу болур. Хөмүр тывыжының чылда хемчээли 745 миллион тонна чедер ийикпе, азы 2,2 хуу немей улгадыр.

Улус ажыл-агыйының болгаш чонну одалга-биле үзүктел чок хандырарда одалга тывыжының төлевилеттинген планнарын чүгле чедиишкинниг күүседир эвес, харын одалга-энергетиктиг курлавырларны ажыглаарынга күрүне планының чурумун база шыңгыы сагыыр херек.

Улус ажыл-агыйының улам ыңай көдүрлүүшкүнү конструкция материалдарын, ылангыя кара болгаш өңнүг металлдарны бүдүрериниден болгаш оларның тургузуун сайзырангайжыдарындан база дыка хамааржыр. Металл продукциязын бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, оон сортаментизин калбартыры болгаш экижидери, депшилгелиг техниканы база технологияны металлургия бүдүрүлгезинге нептередири 1980 чылдың планының эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Шой эзилдирериниң хемчээлин 115 миллион тонна болгаш каннының барык-ла 157 миллион тонна кылдыр төлевилээн. Белен прокат бүдүрери 109 ажыг миллион тонна болгаш кан хоолайлар бүдүрери 18,5 миллион тонна болур. Бүдүрүп үндүрериниң ол хире хемчээлдери чүгле чедип алдынган турар эвес, харын оон ашкан турар.

Оон-биле чергелештир министерстволар болгаш ведомстволар кара болгаш өңнүг металлдарның камналгазының талазы-биле оларга бадылап берген онаалдаларны бүрүнү-биле күүседир. Пландан дашкаар сорулгаларга ону черле чарыгдавас ужурлуг.

Үлетпүрнүң химия болгаш нефтехимия адырынга 1980 чылда продукцияның ниити хемчээлин 9 хуу немей өстүрерин планда көрген. Ынчан минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери 16,9 миллион тонна ийикпе, азы 17,2 хуу немей өзер. Синтетиктиг чуктарны болгаш пластмассаларны, химиктиг волокноларны болгаш удазыннарны база оон-даа өске химия продукциязын бүдүрери көвүдээр.

Тудуг ыяжын, ыяш волокнозундан болгаш ыяш чонгузундан кылган плиталарны бүдүрери көвүдээр. Целлюлоза бүдүрерин 16,6 хуу, саазын бүдүрерин 7,1 хуу болгаш картон бүдүрерин 12,1 хуу немей улгаттырарын төлевилээн.

Бистиң индустриявыстың чүлдү-чүрээ болур машина тудуушкунунче план белеткелиниң үезинде моон мурнунда чылдарда ышкаш база улуг кичээнгей салган. Машина тудуушкунунуң болгаш металл ажылдап кылырының продукциязын бүдүрери ниитизи-биле 1979 чылда ам күүсеттинери-биле деңнээрге, 6.5 хуу немей улгадыр.

Техниканың чаа, элээн бүдүрүкчүлүг болгаш камналгалыг хевирлериниң улуг-хуузун улгаттырарының база продукцияның эргижирээн 1500 ажыг хевирлерин бүдүрерин соксадырының аргазын ажыглап тургаш, машиналарны болгаш дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүрериниң структуразын сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчеглер төлевилеттинген. Одалга-энергетика адырларынга болгаш көдээ ажыл-агыйга, аар болгаш хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынга, күш-ажылдың байдалдарын экижидеринге херек машиналарны болгаш дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүрерин колдады өстүрерин баш удур көрген. Металл ажылдап кылыр техниктиг тургузуу сайзырангай болгаш варыш станоктарының бүдүрүлгезин улгаттырарын мурнады хөгжүдерин көрүп турар.

1980 чылда чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң адырларынга, садыгның база ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелеринге технологтуг дериг-херекселдерниң бүдүрүлгези улгадыр.

Амгы үеде металлды чөп ажыглаарының айтырыы хүннүң чугула сорулгалар кылдыр улам чидии-биле тургустунуп турар. Машина тудуушкунунуң чамдык бүдүрүлгелеринде ону камнап алырының үнелиг дуржулгазы мөөңнеттинген. Ынчалзажок бисте бүдүрүп үндүрүп турар хөй-хөй машиналарга болгаш дериг-херекселдерге металл чарыгдалы улуг. Металл продукциязының артынчыланып үнери аажок улуг.

Капитал тудугнуң 1980 чылда көрдүнген программазы тудуг материалдарының бүгү хевирлериниң бүдүрүлгезиниң өзүлдези-биле чүүлдештинген.

Ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң бедиири чоннуң хереглел бараанын бүдүрерин калбартканындан улуу-биле хамааржыр.

Чиик үлетпүрге бүдүрүлге хемчээли 4,3 хуу өзер. Хереглели көвүдеп турар бөс-таавыларның — ситецтиң, сатинниң, платье, иштики хептер даараар, дүктүг база кааст алгага хереглээр болгаш өске-даа бөстерниң бүдүрүлгези улгадыр.

Ассортиментизин экижиткен идиктерни кылып үндүрери 11 хуу, модельдиг идиктерниң 8 хуу көвүдээр. Массалыг хереглелдиң өске-даа чамдык хевирлериниң, а оон аңгыда уругларга кылыгларының бүдүрүлгези улгадыр.

Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының талазы-биле план 1979 чылда көдээ ажыл-агыйның чиг-эдин садып алырының ниити бүде бээр түңүн болгаш оон 1980 чылда план ёзугаар хемчээлдерин барымдаалап, а оон аңгыда чиг-эт курлавырларын улам долу ажыглаарының аргаларын өөренип көргенинден тургустунган. Аъш-чем үлетпүрүнге продукция бүдүрериниң өзүлдези 1979 чылдаазы-биле деңнээрге 33,8 хуу, эът-сүт алырынга 2,8 хуу кылдыр көрдүнген.

Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанын бүдүрери 10 хуу улгадыр.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер, продукция бүдүрерин доктаамал өстүрер сорулга-биле бо адырга быжыг материал-техниктиг баазаны тургузар дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң, партия ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседири 1980 чылдың планында база-ла кол чугула сорулга боор артып турар.

Көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязы 136 млрд. рубль кылдыр тодараттынган, ол 1979 чылдың деңнелинден 11 млрд. рубльге хөй болуп турар.

Үнүш ажыл-агыйының продукцияларының хевирлериниң хөй нуруузунуң садып алыр хемчээли беш чыл планының 1980 чылга онаалдаларынга колдуунда дүгжүп турар. Мал болгаш куш, сүт, дүк, виноград садып алыры ол онаалдалардан куду. Мал ажылының продукцияларының хемчээлин кудулатканы тарааны болгаш мал чемнерин чедир албааны-биле, а виноградты—олурткан өзүмнериниң 1976—1977 чылдарда үрелиишкини-биле холбашкан.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер ажылдарның бүгү комплекстеринге келир чылын капитал салышкыннары 37 млрд. рубль хемчээлдиг кылдыр көрген. Онгу беш чыл дургузунда көдээ ажыл-агыйга акшаландырыышкын бүгү үнер дөстериниң күселиниден ниитизи-биле 173 млрд. рубль, азы беш чыл планында төлевилеттингениниден 3,1 млрд. рубль хөйнү салган турар.

1980 чылда көдээ ажыл-агый 344 муң тракторларны, 270 муң чүък автомобильдерин, 293 муң трактор прицептерин болгаш өске-даа хөй техниканы алыр. Колхозтарга болгаш совхозтарга 88 млн. тонна минералдыг чемишчидилгелерни берген турар.

Доктаамал эки дүжүттү чедип алырының чугула фактору черлерни мелиорастаары болгаш оларны шиңгээдип алыры болуру билдиңгир болгай. Ол сорулгаларга күрүнениң капитал салышкыннарын 7,9 млрд. рубль хемчээлге, азы бо чылдыындан 10 хуу хөйнү тускайлап берип турар.

Планда РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының көдээ ажыл-агыйын мурнап турар темпилер-биле хөгжүдери болгаш оон материал-техниктиг баазазын быжыглаары, көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдыралының социал-экономиктиг байдалдарын экижидери төлевилеттинип турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг хандырылгазынга улуг курлавырларны тускайлап берип тура, бис оларны эң-не ажыктыг ажыглаарының дугайында доктаамал сагыш салыр ужурлуг бис. Моон-биле чергелештир хөй ажыл-агыйларда тарылга шөлдерин, оон иштинде мелиорастаан черлерни ажыглап турарында, техниканы кадагалап база септеп турарында, минералдыг чемишчидилгени, кывар-чаар болгаш өске-даа материалдарның чарыгдалдарында шыңгыы четпестер бар боор турар.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

1980 чылда төлевилээн планныг даалгаларны күүседиринге чугула рольду транспорттуң үзүктел чок ажылдаарынга онааштырып турар. Бүдүрүлгениң төлевилеттингени хемчээлин болгаш бүдүрүкчү күштерниң сайгара тургузуушкунун барымдаалааш, транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазын чыл дургузунда 5,3 хуу, оон иштинде демир-орукка — 4,1 хуу улгаттырар.

Демир-орук транспортун хөгжүдеринге хөй капитал салышкыннар тускайлаттынып турар. Демир-орукчуларның ажылдаар болгаш чурттаар байдалдарын экижидер дугайында партия болгаш чазак улуг сагыш салып турар.

Моон-биле кады демир-оруктарның ажылын экижидеринге демир-орук транспортунуң бүгү-ле бар дажыглал херекселдерин улам ажыктыг ажыглаары шиитпирлиг ужур-дузалыг болур.

Планда далай, хем болгаш агаар транспорттарының материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаарын көрүп турар. Магистралдыг трубадамчыдылга транспортунуң нефть болгаш нефть продуктулар, а ол ышкаш газ дамчыдар талазы-биле ажылының хемчээли өзер.

1980 чылда чурттуң харылзаа системазы улам ыңай хөгжүүр, харылзааның бүгү хевирлери-биле улус ажыл-агыйын болгаш чурттакчы чонну хандырары экижиир.

КАПИТАЛ ТУДУГ

Бистиң экономикавыстың хөгжүлдезиниң көргүзүглери улус ажыл-агыйының кол фондуларын тургузарынга болгаш чаартып немээринге күрүнениң тускайлап турар аажок хөй херенгилерин кайы хире ажыктыг ажыглап турарындан хөйү-биле хамааржыр.

1980 чылда күрүнениң капитал салышкыннарының хемчээли 119,1 млрд. рубль болур, ол беш чылдың сөөлгү чылынга беш чыл планының төлевилээнинден 6,6 млрд. рубль хөй.

Планда капитал салышкыннарының өзүлдезиниң элээн бедик темпилерин демир-орук транспортунга болгаш электроэнергетика, одаар чүүл, химия үлетпүрлери, кара болгаш өңнүг металлургия, аар болгаш транспорт машина тудуушкуну, электри-техниктиг үлетпүр, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге машиналар база амыдырал приборлары тудуушкуну болгаш өске-даа ындыг адырларга көрүп турар. Чоннуң хереглел бараанын бүдүрүп турар үлетпүрнүң кол адырларынга капитал салышкыннар дыка улгадыр.

Капитал салышкыннарының эң чугула угланыышкыннарының бирээзи болза, эрткен чылдарда ышкаш, чурттаалга болгаш коммунал тудугларны, чырыдыышкынның, кадык камгалалының болгаш культураның объектилерин тудуп дериири болур.

Партияның болгаш чазактың шиитпирлеринде капитал тудугга болза ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника талазы-биле эде чепсеглээри болгаш чаартыы кылыры бирги чергениң ужур-дузалыг деп демдеглеп турар.

Күрүнениң капитал салышкынының күсели-биле 114 млрд. рубль хемчээлдиг кол фондуларны ажыглалга кирер талазы-биле даалгаларны планда көрүп турар. Министерстволар, ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери ажыглалга кирер объектилерни дүрген доозар, чаа тудугларның санын кызыгаарлаар база эң чугула объектилерже акша-херенгини, күш-ажылчы база материалдыг курлавырларны мөөңнээр, доозулбаан тудугларның хемчээлин кызыраар, ажылдың темпизин улам дүргедедир талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыр херек.

ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ ТЕХНИКАНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, продукцияның чаа хевирлерин бүдүреринге база оон шынарын экижидеринге, техниканы болгаш бүдүрүлгениң технологиязын улам ыңай сайзырангайжыдарынга, күш-ажылдың байдалын чиигедиринге улус ажыл-агыйы эртем-техниктиг депшилгени улам долузу-биле ажыглап турар.

1980 чылда машиналарның, дериглелдерниң, приборларның болгаш материалдарның 4 муң чаа хевирлерин бүдүрүлгеге бээрин көрүп турар. Эң чугула продукцияларны шиңгээдип алырының талазы-биле 1000 даалгаларны база депшилгелиг технологтуг чорудулгаларның, бүдүрүлгени механизастаарының болгаш автоматчыдарының талазы-биле 350 даалгаларны, хемчеглерни планда кирген.

Эртемни болгаш техниканы хөгжүдеринге 1980 чылда 21 млрд. ажыг рубльди тускайлап бээр, ол болза бо чылдыындан 5,5 хуу хөй боор турар.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕРИ

Бистиң партиявыстың ажылдап кылган үр хуусаалыг социал программазынга дүүштүр социал хөгжүлдениң болгаш улустуң чаагай байдалын бедидериниң талазы-биле 1980 чылдың план сорулгаларын тодараткан. 1980 чылда чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгазы 2,9 хуу, а ниитизи-биле беш чылда ол орулга 16,6 хуу көвүдээр.

Улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге 4,5 млрд. рубльдан немей чарыгдаарын көрүп турар, ол бо чылдыынга деңнээрге 1,7 млрд. рубльге көвүдээн. РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының ажыл төлевирин бедидер, демир-орук транспортунуң ажылдакчыларынга үр чылда ажылдааны дээш немелде төлевирни, улус ажыл-агыйында пенсионерлерниң ажылынга материалдыг деткимчени көвүдедир, колхозчуларның пенсия хандырылгазын экижидер, чажындан инвалид апарган болгаш өске-даа кижилерге пособиелерни көвүдедир талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Ол ышкаш үстүнде адаттынган акша-херенгиниң күсели-биле бүдүрүлгечи эвес адырларга бо чылын доозуп шыдаваан ажыл төлевирин болгаш шалыңны көвүдедирин чурумчудар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң демир-орук транспортунга ажыл төлевиринге немелделерни киирер болгаш база чиңгелделерни тургузар.

Беш чылдың эгезинден бээр айыттынган хемчеглерге ниити чарыгдал 15,4 млрд. рубль болур.

Күрүнениң мурнунда үндүрген иштики чээжиннерин төлээрин үргүлчүлээр.

Чоннуң акша орулгаларының улам ыңай өзерин көрүп турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 167,3 рубль чедер ийикпе, азы 2 хуу улгадыр, колхозчуларның ажыл төлевири 118 рубль чедер азы 5,4 хуу көвүдээр.

Чоннуң орулгаларының өзүлдезин барымдаалааш, улустуң хереглел бараанының курлавырларын, күрүне болгаш кооператив садыгның үүрмектеп садар бараан-саарылгазының хемчээлин 264,2 млрд. рубль кылдыр көрүп турар, ол болза бо чылдыындан 5,1 хуу хөй боор турар.

Келир чылын ниитизи-биле 109,4 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын тудар, 10 миллион кижиниң чуртталга байдалын, а бүгү беш чылдың дургузунда 50 миллион кижиниң чуртталга байдалын экижидер.

Ниитилелдиң хереглел фондулары 1980 чылда 5,5 хуу өзер болгаш 116 млрд. рубль болур.

Дээди болгаш ортумак тускай эртемниг кадрларны барык-ла беш чылдың даалгаларында айыттынган деңнелге белеткээр. Профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээрин дыка көвүдедир.

Эмнелге албан черлеринге оруннарның ниити саны 1980 чылдың төнчүзүнде 3,3 миллион болур.

БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫ БОЛГАШ БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААРЫ

ССРЭ Конституциязының чүүлүн амыдыралга боттандырбышаан, долгандыр турар бойдустуң шынарын улам ыңай экижидериниң база бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырарын планда көрүп турар. Ол болза социал болгаш экономиктиг эң улуг сорулгаларның бирээзи.

Суг курлавырларын камгалаар талазы-биле алдынган хемчеглер чурттуң Европа кезээниң мурнуу болгаш барыын районнарның хемнериниң хөй нуруузунга таарымчалыг байдалды тургускан. Балтий, Кара, Азов база Каспий далайларның кавыларында хемнер арыг апарган.

Шакта 41 миллион кубометр газ болгаш хоралыг бүдүмелдерни суглардан арыглаар күчүлүг дериглелдерни 1980 чылда ажыглалга киирерин көрүп турар. Агаарны хоралыг бүдүмелдерден камгалаар ажылдарны чорутканының түңнелинде 1975 чылга деңнээрге оон хирлениири барык-ла 15 хуу кызырылган.

Бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының талазы-биле ниитизи-биле ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында чорудар хемчеглерге келир чылын күрүнениң 1,9 млрд. рубль түңнүг капитал салышкынын киирер.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

1980 чылдың планында бүгү эвилелдешкен республикаларның база экономиктиг районнарның экономиказының болгаш культуразының улам ыңай хөгжүлдези, оларның ажыл-агыйның комплекстиин бедидери болгаш күш-ажылдың ниити-эвилел хуваалдазын ханыладыры төлевилеттинген.

Ниитизи-биле чуртка деңнээрге Закавказье республикаларынга, Молдав, Кыргыс, Белорус, Казах, Узбек, Латвия, Литва ССР-лерге үлетпүрнүң улам бедик хөгжүлдези баш удур көрдүнген.

РСФСР-ге газ, нефть, химия болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү, машина тудуушкунунуң чамдык адырлары дүрген хөгжүлдени алыр.

Россия Федерациязының Европа кезээнге болгаш Уралга энергетика баазазы быжыгаар.

Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке бүдүрүлге күштериниң улам ыңай өзүлдезин төлевилээн. Барыын Сибирьге нефть казып тывары 315 млн. тонна, газты казып тывары 160 млрд. куб. метр чедирер. Чөөн Сибирьге улуг девискээр-бүдүрүлге комплекстери улам ыңай хөгжүүр.

1980 чылдың төнчүзүнге чедир Байкал-Амур магистралынга поездилер чоруур участоктарның ниити узуну 1900 км чедер.

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйында көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң өзүлдези, малдың продуктулуунуң улам ыңай бедиири төлевилеттинген.

Украин ССР-ге машина тудуушкуну, нефтехимия болгаш нефть болбаазырадып кылыры дүрген темпилер-биле хөгжүүр, улус хереглелиниң бараанын бүдүрери өзер. Республиканың көдээ ажыл-агыйынга тарааны, тарымал тоорукту, чимистерни болгаш каттарны бүдүрери өзер.

Белорус ССР-ге химияның болгаш нефтехимияның, машина тудуушкунунуң болгаш металл болбаазырадып кылырының улам ыңай өзүлдези төлевилеттинген. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидери баш удур көрдүнген.

Прибалтика республикаларынга химия болгаш нефтехимия үлетпүрү, харылзаа чепсек-херекселдерин бүдүрери, приборлар бүдүрери, электроника мурнай хөгжүүр. Улус хереглелиниң бараанын бүдүрери көвүдээр. Көдээ ажыл-агый улам ыңай хөгжүүр.

Молдав ССР-ге электроэнергетика, станок тудары, аъш-чем болгаш эът-сүт үлетпүрү бедик темпилер-биле хөгжүүр. Тараа, виноград, ногаа, чимистер болгаш кат бүдүрери өзер.

Закавказье республикаларынга электроэнергетика, өңнүг металлургия, машина тудуушкуну, химия, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү хөгжүүр. Көдээ ажыл-агыйга виноград, шай, ногаа, чимистер, кат, эфир-үс культураларын болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улгаттырары баш удур көрдүнген.

Ортаакы Азия республикаларынга болгаш Казахстанга электроэнергетиканы, өңнүг металлургияны, химия, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдери төлевилеттинген. Ол районнарга чиг хөвенни, ногааны, фруктуларны, виноградты, мал ажылының продуктуларын бүдүрери өзер.

ДАШТЫКЫ ЭКОНОМИКТИГ ХАРЫЛЗААЛАР

1980 чылдың планында Совет Эвилелиниң даштыкы чурттар-биле даштыкы экономиктиг харылзааларын улам ыңай кабартыры баш удур көрдүнген.

Беш чылдың сөөлгү чылында беш чыл планының онаалдаларында ССРЭ-ниң даштыкы садыг саарылгазының хемчээлин 1978 чылда-ла улуу-биле ажыр күүсеткен. Бо чылга деңнээрге 1980 чылда ол ам-даа 4 хуу өзер.

Каттышкан планныг ажыл-чорудулганың үндезининге социалистиг чурттар-биле бистиң экономиктиг харылзааларывыстың улам ыңай хөгжүлдези планда баш удур көрдүнген. Чарган дугуржулгаларны ёзугаар Совет Эвилелинден ЭДЧ кежигүнү чурттарже машина болгаш прибор тудуушкунунуң продукциязын, нефтини, газты, кара металлдар прокадын, демир рудаларын, концентраттарны болгаш өске-даа бараанарны үндүр сөөртүр. ЭДЧ кежигүнү чурттар боттарының ээлчээнде дериг-херекселдерни, машиналарны, судноларны, улустуң хереглээр бараанарын болгаш өске-даа продукцияны ССРЭ-же чорудар.

ЭДЧ-ниң сессияларынга чурттар мурнунда туруп турар эң чугула экономиктиг айтырыгларны кады шиитпирлээринче угланган тодаргай сорулгаларны көрген үр хуусаалыг беш программаларны хүлээп алган. Совет Эвилели ол программаларны ёзугаар акылдунма чурттарның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге, ылангыя үлетпүрнүң эң чугула тудугларын кылырынга идепкейлиг киржир. Социалистиг чурттарның киржилгези-биле ССРЭ-де элээн каш улуг-улуг бүдүрүлге черлерин тудуп турар.

Планда ССРЭ-ниң чаа хөгжүп эгелеп турар чурттар-биле экономиктиг харылзааларын дыка калбартырын айыткан. Ол ышкаш капиталистиг чурттар-биле садыгны калбартырын база көрген.

Илеткелчиниң түңнелинде чугаалааны болза:

Силерге чугаалажып көөрү-биле киирген 1980 чылда планда чурттуң экономиказын улам өстүрерин болгаш улустуң чаагай чоруун көдүрерин көрүп турар. Айыттынган даалгаларны күүседири бүдүрүлгениң ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидеринге, эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарынга, планнаашкынны болгаш эргелеп башкарылганы сайзырангайжыдарынга, ажылдаар чер бүрүзүнге, башкарылга звено бүрүзүнге организастыг болгаш корум-чурумнуг болур чорукту күштелдиреринге үндезилеттинген турар ужурлуг.

«Беш чылдың сөөлгү чылының планныг онаалдаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаары бистиң бүгү күжениишкиннеривистиң төвүнге тургустунар ужурлуг,—деп, эш Л. И. Брежнев партия Төп Комитединиң чаа боор эрткен Пленумунга демдеглээн. — Улус ажыл-агыйының бүгү участоктарынга, бүдүрүлге салбырлары бүрүзүнге бедик негелделиг, организастыг болгаш даандырган ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көөр чорукту тургузар херек».

1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын долдур болгаш ажыр күүседири партияның XXVI съездизиниң мурнуу чарыында совет улустуң күш-ажылчы улуг тиилелгези, коммунизм тургузуушкунунуң оруунга чаа базым болур. (Адыш часкаашкыны).

(Илеткелди допчулап парлаан).

(СЭТА).

ПЛАН БОЛГАШ БЮДЖЕТТИ БАШ УДУР ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕНИ

Ноябрь 27-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының өске-даа доктаамал комиссияларның төлээлекчилериниң киржилгези-биле хуралы болган.

Депутаттар 1980 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин болгаш 1979 чылда РСФСР-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайын, 1980 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин болгаш 1978 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту, а ол ышкаш оларның талазы-биле түңнелдерниң төлевилелдерин белеткел комиссияларынга баш удур чугаалажып көргенинин түңнелдерин чугаалажып көрген.

1980 чылдың планын болгаш бюджедин СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон соонда болган Пленумнарының шиитпирлеринде салдынган сорулгаларга болгаш чурттуң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң үндезин айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр, беш чыл планының онаалдаларының болгаш планнаашкынның экижидериниң база ажыл-агый механизминиң экижидериниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарының кол чүүлдериниң күүсеттинип турарын барымдаалап ажылдап кылдынган деп демдеглээн.

План-бюджет комиссиязы план болгаш бюджет талазы-биле түңнелдерниң төлевилелдерин чүүлдүгзүнген болгаш оларны РСФСР-ниң Дээди Совединиң өске-даа доктаамал комиссияларынга чугаалажып көөрү-биле дамчыдып бээр деп шиитпирлээн.

Хуралга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Х. П. Нешков, Россия Федерациязының министерстволарының, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарының удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

1979 чыл
ноябрь
№ 11 (73)

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

ДАЯНЫР КҮЖҮВҮС АКТИВ

Тожунуң совхозтарында болгаш аңныыр ажыл-агый черлеринде база тудуг, бүдүрүлге болгаш кооперация, өске-даа күш-ажылчы коллективтерде улусчу контрольдуң 17 бөлүүн, 12 постузун тургускан. Ниитизи-биле 150 улусчу контролёр мында хаара туттунган. Оон аңгыда районнуң улусчу контроль комитеди штаттан дашкаар 6 килдистиг, штаттан дашкаар 40 инспекторлуг. Бо дээрге районнуң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында улуг күш болуп, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын, планның онаалдаларын күүседир дээш чонну мобилизастаарынга оларның ролю, харысалгазы улам бедээн.

Партияның болгаш чазактың доктаал шиитпирлерин, планныг онаалдаларны чер-черде канчаар күүседип турарын контрольдаарынга, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекти-самчыгдакчы чоруктуң фактылары-биле эптеш чок демисежиринге, күрүнениң база күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, немей бижилгелер кылыр, албан-дужаалын соора ажыглаар чоруктарны сойгалаар талазы-биле рейд, хыналдаларны чорударынга улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктери, постулары боттарының активинге даянып келген.

«Латви ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удурттулга дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга, партияның болгаш чазактың өске-даа айтышкыннарынга дүүштүр улусчу контроль органнары элээн ажылдарны кылып чорудуп турар. Улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының болгаш контролёрларның идепкейин көдүрер талазы-биле Курган областың улусчу контроль комитединиң ажылының дугайында ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң доктаалы контрольдуң идепкейжилеринге, оон дээштиниң бедидеринге улуг идигни берген. Бөлүктерниң, постуларның болгаш улусчу контролёрларның идепкейин бедидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, комитеттиң хуралынга бадылаан, ону бөлүк, пост бүрүзүнге чедирген. Ол хемчеглерни контролёрлар боттарының хуралдарынга чугаалажырын ам-даа үргүлчүлеп турар.

Кошкак ажылдыг бөлүктерге, постуларга боттуг дуза чедирип, оларның идепкейин бедидеринче комитеттиң талазындан кичээнгейни күштелдирген. Бистиң районда, ылангыя Ырбаның ыяш белеткээр пунктузунда, тудуг-септелге участогунда, Чазылдар суурда бөлүктер, культура суулдазында постуларның ажылы кошкак турган. Комитеттиң талазындан оларга чогуур дузаны чедирип, бөлүктерниң кежигүннерин идепкейлиг, үлегерлиг, принципиалдыг, ажыл-херекти эки билир кижилер-биле чаартып, даргаларын соңгаан. Оон түңнелинде үстүнде бөлүктерниң, постуларның ажылы элээн экижип турар.

Комитеттиң кежигүннерин, штаттан дашкаар инспекторларны тус-тус бөлүктерге, постуларга хуваагаш, практиктиг дузаны чедирип турар. Бо ажылга комитеттиң штаттан дашкаар килдистериниң эргелекчилери С. М. Демчик, Т. Н. Дорофеева, А. Ш. Чыргалан олар идепкейлиг киржип, хостуг үе-шагын харамнанмайн ажылдап, контролёрларның идепкейин бедидеринге улуун киирип турарлар.

Улусчу контроль комитеди штаттан дашкаар активке даянгаш, бо чылдың 11 айларында районнуң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга 32 хыналдаларны, рейдилерни чорудкан. Аңаа 64 кижи киришкен. Рейд, хыналдалар чорударынга О. К. Маадыр, М. Ф. Селин олар болгаш өске-даа штаттан дашкаар инспекторлар кызымаккай киришкен.

Ол рейд, хыналдаларның түңнелдерин комитеттиң хуралдарынга сайгарып көрген. Ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чоруу, күрүнениң болгаш күш-ажылдың база саң-хөөнүң сагылга-чурумун үрээни дээш албан-дужаалдыг 14 кижиге харысалга хүлээткен, бир кижи ажылындан хостаткан.

Штаттан дашкаар актив-биле ажылды экижидер дээш ам-даа шудургу ажылдаары бистен негеттинип турар. Чамдык бөлүктерниң, постуларның ажылында четпестер эвээш эвес. Чижээ, районнуң чонунуң амыдырал хандырылга комбинадында, Тоора-Хем ортумак школазында бөлүктерниң, коммунал ажыл-агый черинде, Көк-Чар сүт-барaан фермазында постуларның кежигүннериниң 25—30 хуузу рейд, хыналдаларга киришпейн, идепкейин көргүспейн турар. Чамдык бөлүктер инициатива чок, чүгле үстүнден айтыышкын манаар чоруктар бар. Бо четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп, ону чайладыр, улусчу контроль бөлүү, постузу, хайгылчы бүрүзү контроль ажылынга идепкейлиг киришкен турарын чедип алыр сорулгалыг бис. Парторганизацияларның удуртулгазынга даянгаш, ону чедип алырының аргалары бисте бар.

С. ХИРЛИГ-ООЛ,
Тожу районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

- ● Штаттан дашкаар килдистерниң, инспекторларның ролю.
- ● Бир бөлүктүң ажылының практиказындан.
- ● План болгаш керээ чүге күүсеттинмейн турарыл?

Кызылдың алгы заводунуң техниктиг контроль килдизиниң ажылдакчызы Раиса Николаевна Сафиулина хөм идиктер кылыр цехке 15 чыл хире ажылдаан. Оон-биле кады ол бүдүрүлгеде улусчу контроль бөлүүнүң база «Шынар хүнүн» эрттирер комиссияның ажылынга идепкейлиг киржип турар.

— Бистиң цех хөйүнде-ле бажыңга кедер тапочкалар белеткээр—дээш, ол мынчаар чугаалап турар:—Оларга чоннуң хереглели улуг. Тапочкаларны чүгле Тываның эвес, а өске черлерниң хөй-хөй садыг организациялары ап турар. Ынчалзажок оларның майыкхевирин чаартыры чугула апарган. Чүге дээрге 15 чыл хире чаңгыс аай эрги майыктар-биле оларны бүдүрүп келген. Ужурунда болза үш чыл болгаш-ла ону чаартыр болгай.

Улусчу контролёрнуң бо талазы-биле саналын коллектив деткээн. Эң эки продукцияны бүдүрер деп негелде ооң ажылының кол угланыышкыны ол.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) улусчу контролёр Р. Н. Сафиулинаның идик кылыр цехтиң ажылчыннары О. Болотова, Д. Куулар-биле беседалажып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЕМИНАР

Республиканың улусчу контроль комитеди бодунуң штаттан дашкаар ажылдакчыларының семинарын чоокта чаа эрттирген.

Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар килдистериниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарының база улусчу контроль бөлүктериниң постуларының болгаш контролёрларның ажылын идепкейжидеринге оларның ролюн бедидериниң дугайында лекцияны республиканың улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы Ф. И. Килин кылган.

Бо чылдың үшкү кварталында республиканың улусчу контроль комитединиң кол-кол хыналдаларының түңнелдериниң дугайында база улусчу контролёрларның өөредилгезиң экижидер хемчеглер дугайында комитеттиң ажылдакчызы А. С. Хрипунов чүве чугаалаан.

Планнаашкынны экижидер болгаш бүдүрүлгениң ажыктыың база ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын семинарның киржикчилеринге база катап таныштырган.

КОЛ ХАЙГААРАЛЫВЫСТА — КЫШТАГЛААШКЫН

Ажыл-агыйжы эвес чорукту, четпестерни чайладырынга бистиң совхозта улусчу контролёрлар улуг күш боол турар. Ооң кол бөлүүн Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. Шаравии баштап турар. Улусчу контрольдуң бөлүктеринде болгаш постуларында ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында идепкейлиг эштерни киирген. Оларга мал эмчизи С. Оюнну, тускай эртемниглер К. Опенни, К. Коожапты, М. Оюнну, механизаторлар В. Оюнну, Т. Оюнну, Т. Яндакты, чолаачылар М. Куулары, М. Доржуну, С. Куулары, хойжулар А. Оюнну, А. Моңгушту болгаш өске-даа эштерни хамаарыштырып болур.

Контролёрларның саналыбиле чамдыкта ажыл-агыйның кайы-бир участогунга хенертен тускай хыналдаларны кылырын база практикалап турар. Ылангыя кодээ ажыл-агыйның часкы, чайгы, күскү кампанияларының үезинде ындыг хыналдаларны кылып тургулаан.

Амгы үеде контролёрлар мал кыштаглаашкынында байдалга холбаштыр ажылды күштелдирген. Малчыннарга, механизаторларга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү ажылдакчыларынга СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чагаазын бүгү малчыннарга таныштырган соонда оларның харысалгазын улам бедиткен. Хойжуларның сүмези-биле хойжу бүрүзүн оларның ниити хуралынга бадылаар кылдыр чурумчуткан.

Даандырган ажылга харысалгазы кошкак, ниитиниң малын төтчеглеп, самчыгдаксаар чамдык хойжуларның кодаңынга санаашкыннарны, хыналдаларны контролёрлар план ёзугаар удаа-дараа чорудуп келген.

Сүт-барaан фермазында сүт саалдазының өспейн турар чылдагааннарын контролёрлар сайгарып көрген. Совхозтуң чамдык инженер-техниктиг ажылдакчыларының буруузу-биле ында механизастаттынган ажылдарның кезик хирезин боттанмааны илерээн. Ылаңгыя өдекти аштаарын, инектерге чем каап бээрин, силос чүдүрерин хол-биле кылып турган. Ооң уржуундан артык хөй үе-шакты чарыгдаар апарган. Одалга системазы, кормоцех орта ажылдавастаан. Кажаалар соок, бызаа-ларны чогуур өйүнде чемгербес турган. Ол бүгүге буруулуг кижилерниң тайылбырын ап, оларны шыңгыы сагындыргылаан. Амгы үеде ол четпестерни эдип турарын чоокта чаа ферма эргелекчизи Б. Салчак контроль бөлүүнге дыңнаткан.

Автотранспорт парыгында техника ажыглалының болгаш чолаачыларның, механизаторларның сагылга-чурумунуң дугайында улусчу контролёрлар сайгарып көрген. Ол талазы-биле байдалды экижидери-биле ону хуралга чугаалашкан.

Ынчалзажок улусчу контролёрларның ажылында ам-даа чедир кылза чогуур чүүлдер бар. Хамыктың мурнунда оларның чорудкан хыналдаларының калбак нептерелдии, хөйге көскүзү ам-даа кошкак. Мал ажылынга хыналдаларны чорудуп турзувусса-даа, ооң дээштиниң чавыс, малдың өлүп хорааары болгаш ону оорга алзыры, самчыгдаары эвээжевээн. Совхозта партия, профэвилел организацияларының дузазы-биле ындыг четпестерни чайлаткаш, улусчу контролёрларның ажылының дээштиин бедидери бир кол сорулга болур.

К. ОЮН,
«Коммунизмниң херели» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң бюро кежигүнү.

СОҢГААР ТЫРТПЫШААН

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгези бо чылын деңдески эвес ажылдап келген болгаш үшкү кварталда продукция бүдүреринин планын чүгле 78,7 хуу күүсеткен. Бүдүргэн продукцияның бот-үнези дыка улуг. Ынчангаш «Тыва кобальт» комбинатты соңгаар тырттып келген. Ол бүгүнү барымдаалааш, бо комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң хуралынга ол бүдүрүлгениң күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгезин канчаар күүседип турарының дугайын чоокта чаа чугаалажып көрген.

Ол айтырыгны чугаалажып көөрүнүң мурнунда штаттан дашкаар комитеттиң үлетпүр килдизи контролёрлар, специалистерниң киржилгези-биле бүгү талалыг хыналданы аңаа чорудуп, материалды белеткээн. Комитет хуралын ол бүдүрүлгениң бодунга эрттирген. Аңаа бүдүрүлгениң план күүселдезин дээш харысалгалыг ажылдакчыларны шуптузун олуруштурган болгаш чамдыктарының тайылбырын алган.

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң күрүне планын күүсетпейн турарының кол чылдагааннарын комитеттиң хуралынга тодараткан. Хамыктың мурнунда технологтуг чорудулга дээш контрольду кошкак тургускан, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму багай. Чаартыкчыларның база чогаадыкчыларның ажылын четпес организастаан, ажыл шагын ажыглап турарының коэффициентизиниң деңнели кончуг чавыс, социалистиг чарыштың түңнелин чамдыкта үндүрбейн турар. Ол бүгү план болгаш социалистиг хүлээлге күүседиринге багай салдарны чедирген.

Мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң удуртукчулары ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нити организациялары-биле кады айыттынган четпестерни дүрген чайладып, организакчы болгаш кижизидикчи ажылды күштелдирип тургаш, хожудаашкынны шалыпкын ажып эртип, бо чылдың болгаш келир чылдың планнарын ыяап-ла күүседириниң хемчеглерин алырынче комитет кичээнгейни угландырган. Чугаалашкан айтырыгга холбаштыр хемчеглерни ажылдап кылган, оларның күүселдезин доктаамал контрольга алырын болгаш тус-тус участоктарга хыналдаларны күштелдирери-биле контрольдуң түр постуларын тургузарын ол бүдүрүлгеде улусчу контроль бөлүүнге (даргазы А. А. Блинов) сүмелээн. Ынчангаш ажылдап кылган хемчеглерни боттандырар талазы-биле ажылдарны чорудуп эгелеп турар.

В. ЧУПРИН,
«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң организастыг килдизиниң эргелекчизи,

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Туран

Бии-Хемниң совхозтары бо чылдың октябрь эгезинде байдал-биле алырга, сүт бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үезинде турганындан 176 тоннага кудулаткан. Совхозтар аайы-биле алырга «Кызыл тараачын» — 107 тоннаны, «Саян» — 42, «Өөк»—27 тоннаны чедир бүдүрбээн. Ынчангаш күрүнеге сүт садарын район эрткен чылдыындан 141 тоннаны эвээжеткен.

Чамдык фермаларда сүт саалдазының деңнели кудулап турар. Чижээ, «Саян» совхозтуң Сушь фермазы октябрь онда 1692 кг сүттү сагган болза, ол айның 16-да 1280 кг кылдыр эвээжээн. Ол-ла ажыл-агыйның Өөк фермазының бригадири Доспановтуң буруузу-биле 1642 кг сүт чедир алдынмаан, ооң 542 килограммын эзирик тургаш, сугже бадырыпкан, а каража 500 рубль болган. Ниитизи-биле совхозтар чавыс сорттуг сүт саткаш 8064 рубль каражага таварышкан.

Ол дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Улуг четпестери дээш «Саян» совхозта сүт-барaан фермазының эргелекчизи Л. С. Доспановту ажылындан хостаан болгаш күрүнеге чедирген каражаның чамдыызын эгидер сорулга-биле ооң бир айда шалыңын тырттарын, «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран фермазының эргелекчизи Ф. Ф. Лебедевти шыңгыы доңгудуп, ооң чартык айда шалыңын тырттарын комитет шиитпирлээн. Совхозтарның кол зоотехниктери А. С. Чемазова, З. И. Козлова, Л. Н. Шаповалова, И. В. Петкевич олардан айыттынган четпестерни дүрген чайладырып шыңгыы негээн.

Кызыл хоорай

Найысылалдың чөөн талазында кывар-чаар чүүлдер кудуп бээр чаа туткан станция чедир кылдынмайн турда-ла ажыглалга киирген. Ооң түңнелинде ол баштайгы хүнүнден-не орта ажылдавастаан. Он колонканың ийизи ажылдавайн барган. Хоорайда өске-даа ындыг станцияларда бензин кудар үеде ол черже төктүр, чидириглери хөй, үлекчи колонкаларны чүгле ында-хаая хынаар, техниктиг ажаалданың шынары багай.

Үстүнде четпестерни Тываның стандарттар болгаш хемчээр техниканың күрүне хайгааралының лабораториязының ажылдакчылары Кызыл нефть баазазының удуртукчуларындан эдерин каш удаа негеп, оларга сагындырып турза-даа, кандыг-даа хемчег алдынмаан.

Хоорайның улусчу контроль комитединиң хуралынга ол бүгүнүң дугайын чугаалажып көргеш, четпестерни шалыпкын чайладырын нефть базаның директору А. Ф. Прилепинден, кол инженер А. А. Семеновтан шыңгыы негээн болгаш оларны шыңгыы доңгуткан.

Тоора-Хем

Тожунуң район эмнелгезинде болгаш коммунал ажыл-агый бүдүрүлгезинде саң-хөө чурумун каржызы-биле үреп турарының дугайында медээлерни барымдаалааш, хыналданы кылгаш, ол айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көрген.

Район эмнелгези (кол эмчи Н. И. Муругов) бо чылдың бирги чартыында ажылдаттынмаан шактарга төлевир кылдыр эмнелге ажылдакчыларынга 1626 рубльди төлээн. Септелге үезинде немей бижээн нарядтар барымдаалап 1626 рубльди ажыр төлээн.

Коммунал ажыл-агый бүдүрүлгезинде (начальниги Л. В. Окоемова) техниканың ажыглалы багай, кывар-чаар материалдарның учёду сандаргай. Бензинни нормадан ажыр чарып турар. Хеп чуур 600 рубль өртектиг машина тоймагалаттынган. Начальник Л. В. Окоемова, мурнуңдагы улуг бухгалтер турган Г. Бесенова, техник-кассир Г. Н. Селиверстова олар 688 рубльди бюджеттен ушта бижээш, боттарынга шиңгээткеннер.

Кол эмчи Н. И. Муруговту ол четпестери дээш мурнунда райкүүскомга хемчегни алган, четпестерни эдер талазы-биле ажылдарны чорутган. Ынчалза-даа күрүнеге чедирген коғаралдың чамдыызын эгидери-биле ооң болгаш санэпидстанцияның улуг эмчизи Т. М. Кунгааның, улуг бухгалтер К. И. Хомяковтуң айда шалыңының үштүң бир кезиин тырттарын, а ол ышкаш машина-техникага хумагалал чок болганы, күрүне акшазын бодунга шиңгээдип ап турганы дээш районнуң коммунал ажыл-агый бүдүрүлгезиниң начальниги Л. В. Окоемованың бир айда шалыңын тырттар деп комитет шиитпирлээн.

Эрзин

Районда көжүп чоруур № 5 мехколоннаның (начальниг Д. С. Соян), септелге-тудуг участогу (начальник З. И. Соян) бо чылдың үш кварталдарында планныг даалганы ыракта четпес күүсеткен. Кылдынган ажылдарның хемчээлин дараалаштыр алырга, көргүзүглер эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелинден 12,6 муң рубльге болгаш 2 муң рубльге эвээжээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү № 5 КМК-та эрткен чылдың ол-ла үеде деңнелинден 22,4 хуу кудулаан. Дыка хөй чурттаар бажыңнарының тудуун ажыглаага киирбээн.

Оон аңгыда дооскаш, ажыглалга кирген бажыңнарының шынары багай, чедир кылдынмаан чүүлдер хөй, тудуг материалдарының камналгазы болгаш кадагалалы четпес.

Айыттынган четпестерни болдурганы дээш № 5 КМК-ның начальниги Д. С. Соянны болгаш септелге-тудуг участогунуң начальниги З. И. Соянны шыңгыы сагындыргаш, ол четпестерни дарый чайладырын улусчу контроль комитеди негээн.

КЕРЭЭ—ААЗААШКЫН ЭВЕС

Ийе харын, керээ дээрге аңаа-ла бир шокарлап каан саазын эвес, чугула, харысалгалыг документ болгай. Ында кылыр эң чугула ажыл-херектерни, хемчеглерни айтып каан турбуже, ону тоомчага албас, саазында бижип каан сөстер күүсеттинзе-даа, күүсеттинмезе-даа хамаан эвес деп болаар ийи-чаңгыс кижилер база тургулаар. Ындыгларның бирээзинге «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 1 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының начальниги Д. Г. Русанов хамааржыр.

Тожунуң совхозтарынга тудуглар кылып бээри-биле бо КМК-ның чарган керээлериниң төөгүзү узун, күүселдези аазаашкын-биле «будуп» турары черле элдептиг. Чедерлаа, четпес-даа талаларны бадыткаарда факт, барымдаа херек дижир болгай. Ынчангаш оон дугайын дес-дараалаштыр чоптара каапталынар.

Көжүп чоруур механизастаттынган колонна 1978 чылда-ла бо районнуң «Май 1» болгаш «Тоора-Хем» совхозтарынга ийи-ийи аал иштиниң чурттаар тос бажыңны болгаш 300 хой кирер бир кажааны тудар дугайында керээни ол ажыл-агыйларның дирекциялары-биле чарган турган. КМК-ның удуртукчулары ол чугула тудугларны ол-ла чылын ажыглалга киирерин аазааннар. Ажыл-агыйлар боттарының талазындан бүгү чүүлдерни кылып, төлевилел-документациязы болгаш акша-херекселдиг саат чокка хандырган.

Үстүнде айыттынган тудуглар баштай шынап-ла шору чоруп турган. «Тоора-Хем» совхозтуң Межелигде 300 хой кирер кажааның ханазы туттунган, чурттаар бажыңнарының тавактары салдынган. Ынчап турда күс-даа келген, аңныыр сезону-даа эгелээн. Тудугларга ажылдаар кижилер көзүлбестеп, чоорту-ла читкилей берген. Сураглап-сураглап кээрге, олар шупту аңнап чорупкан болганнар. Совхозтарның удуртукчулары сезон соонда тудугларга ажыл катап эгелээр боор деп идегеп турганнар. 1978 чылда ажыглалга кирер ужурлуг тудугларның хуусаазы ынчаар узаан. Бүрүне органнары тудуг керээзин үскени дээш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның бирги КМК-зын муң ажыг рубльге торгаан-даа. Торгаал акша күрүне кармаңындан үнген чүве төлээде, оон удуртукчуларынга ол-даа дээштиг болбаан.

1979 чыл үнүп келген. Совхозтарның чагыын катап база-ла КМК-ның тудугжулары-биле керээ ёзугаар кылыр деп дугурушкан. Мурнуку чылда керээден өске чүве чүл дээрге, ук тудугларны ажыглалга кирер хуусааларын чылдың бирги чартыынче көжүргени болган.

Чаа керээни ёзугаар көжүп чоруур механизастаттынган колонна 300 хой кирер кажааны 1979 чылдың март айда, малчыннар чурттаар бир бажыңны май айда дооскаш дужаарын ол документиде айыткан. Оон арткан сес чурттаар бажыңнарын Тожу районнуң ийи совхозунга октябрь айда тудуп дооскаш, ажыглалга кирер ужурлуг турган. «Сеглээн сөс, кескен ыяш» дижир болгай. Керээ күштүг болганда КМК ону күүседиптер боор деп идегелин совхозтар оскунмаан. «Тоора-Хем» совхоз Межелигге 1979 чылдың кыжынындан эгелээш бир кодан хой кирер кажааны болгаш малчыннар чурттаар бажыңнарны хей чедир кылдынмаан чүүлдерлиг турза-ла, хүлээп алыр ужурга таварышкан. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның буруузу-биле ырак-узак Тожу районнуң ийи совхозтары КМК-ның озал-шушпен удурундан бо чылдың улуг харлыг кыжынга ынчаар белеткел чок кирер ужурга таварышкан. Көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның удуртукчулары совхозтар-биле ийи чыл улаштыр керээ чарган хирезинде-ле боттарының сөзүнге ээ бооп шыдаваанын, тудуг ажылдарын чогуур хуусаазында доозарын организастап чадашканы үстүнде чижектерден көстүп турар-дыр.

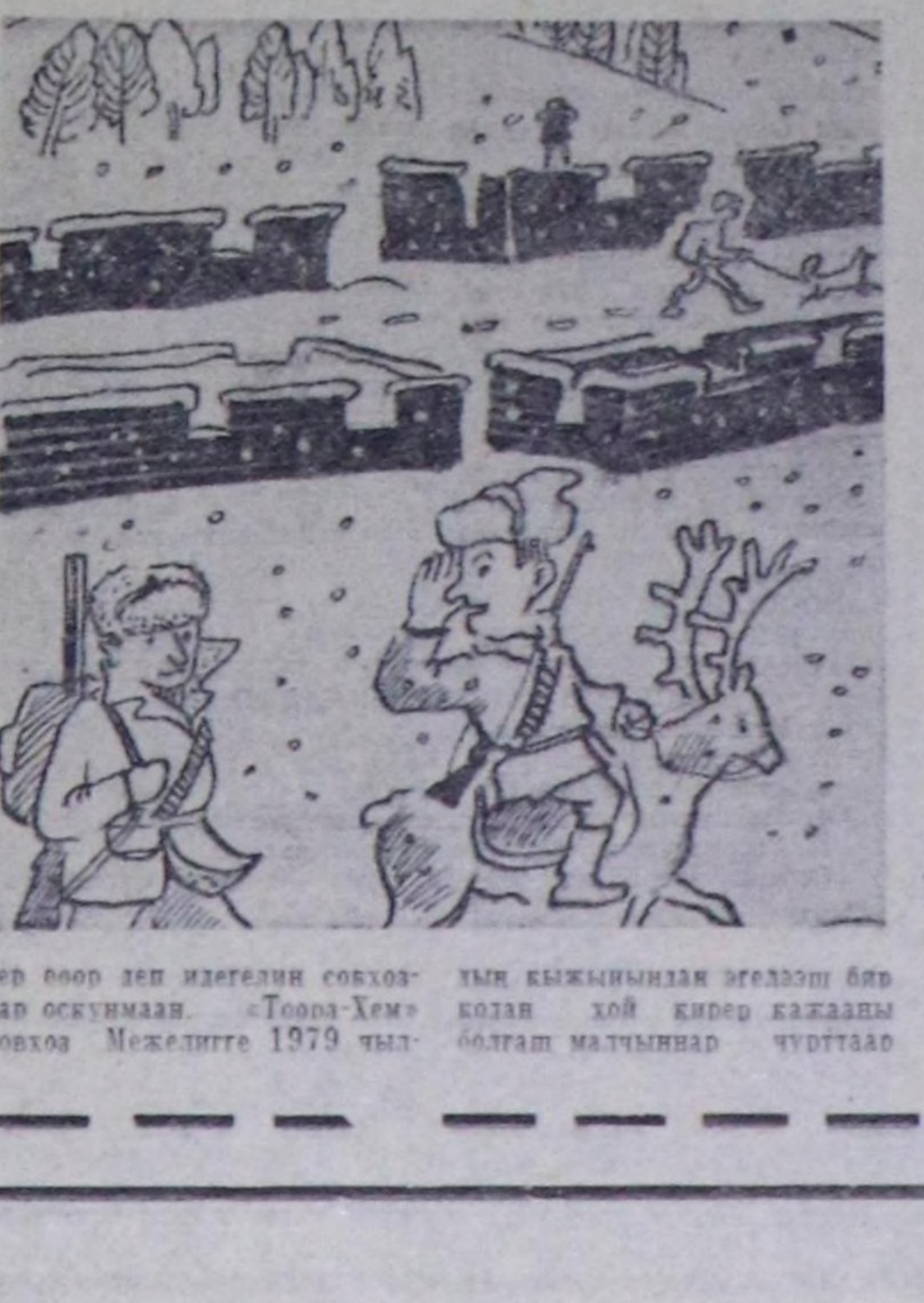

Көдээ ажыл-агый специалистеринге болгаш малчыннарга тудар дээн бажыңнарның чүгле ханаларын өрү кирип салгаш, ара каапкан, шаарара берген тургулаар. Ол чугула тудугларны доозары-биле үш дугаар керээни чарар бе азы канчаарыл? деп айтырыг тургустунуп келген. Ол дугайында «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның болгаш оон 1-ги КМК-зының удуртукчулары чүнү бодап турарыл?

Б. ШОЮН,
юрист.

Культура амыдыралы

АМ-ДАА ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Тожу район республикада эң-не ырак черде турар. Ында аңчылар, ивижилер болгаш өске-даа мергежилдиң кижилери ажылдап, чурттап турарлар. Олар боттарының мурнунда салдынган планныг онаалдаларын күүседир дээш, республиканың өске-даа районнарының ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, кызымак ажылдап, эртем, культураның чедиишкиннери-биле таныжып, дыштанып турарлар. Бистиң корреспондентивис Б. М. Кенеш райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Л. М. Борисова-биле ужуражып, районда культура амыдыралының дугайында беседаны кылган. Ону моон адаанда парладывыс.

— Силерниң районда культура албан черлери чежел? Оларның ажыл-чорудулгазының дугайында чүнү чугаалап болур силер, Лидия Михайловна?

— Бистиң районда районнуң Культура бажыңы, дөрт кедээ Культура бажыңнары, ийи кедээ клуб, сес библиотека, бир автоклуб, уругларның музыка школазы болгаш ыраккы ивижилерниң культура хандырылгазын харыылаар кызыл-өг ажылдап турар. Районнуң Культура бажыңының улусчу театры, агитбригадазы эки ажылдыг. Бо хүннерде театр Рязанов биле Брагинскийниң «Кады ажылдыглар» деп шиизин белеткеп доостукаш, баштайгы көргүзүүн Кызылдың телевидениезинге көргүскен. Ук театр ам «Кып-кызыл чечек» деп тоолду, А. С. Пушкинниң «Цыганнар» деп шүлүглелинден үзүндүлерни белеткеп турар. «Кып-кызыл чечек» деп тоолду база шүлүглелден үзүндүлерни районнуң школачыларының кыжыкы дыштанылга хүннеринде ойнап бараалгадыр. Ооң соонда районнуң суурларын кезип ойнаар.

«Чойган» агитбригадазы эрткен он айларның дургузунда 92 үнүүшкүннү кылып, ыраккы ивижилерниң, чылгычыларның, малчыннарның турлагларынга оюн-концертин көргүзүп, лекция, беседаны кылып берген. Ол үнүүшкүннер үезинде районнуң ажыл-ишчилеринге СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң малчыннарга чагаазын таныштырып келген.

Районнуң культура албан черлеринге СЭКП ТК-ның Чинтине секретары Л. И. Брежневтиң чогаалдарынга номчулга конференцияларын эрттирилээн бис. Распутинниң «Чурттавышаан сактып чор» деп номунга район библиотеказының номчукчулар-биле эрттирген номчулга конференциязы солун болган. Район болгаш уруглар библиотекаларының эрттирип турар номчулга конференцияларын боттувунгур артистерниң концерттери-биле доостур. Ындыг хемчеглерге чон хөйү-биле келир-дир...

Районнуң бүгү-ле библиотекаларында ниитизи-биле 78 муң ном бар. Литература хөй боорга, номчулга конференцияларынга чон хөйү-биле келир, ол ышкаш номчукчуларның саны база элбек болур-дур. Библиотекалардан ниитизи-биле 2180 номчукчу номнарны бижиттирип ап, номчуп турар. Ол ышкаш ырак фермалар, кыштагларны хандырары-биле 10 кежер библиотека организастаттынган. Районнуң чурттакчы чонунуң 63 хуузу номчукчу боор турар. Библиотекарьларывыстың кызымак ажылын демдеглеп болур.

— Культура албан черлериниң ажылдакчыларындан эки ажылдыглар хөй бе? Кымнарны база кандыг культура албан черлерин адап болур силер?

— Эки ажылдыг культура албан черлери, культура ажылдакчылары бисте база бар. Районнуң Культура бажыңы эки ажылдыг (директору Галина Кол). Ында ниити ырлыы, танцылыы, ыры-хөгжүм ансамбли болгаш уран чүүлдүң өске-даа хевирлеринге бөлгүмнер ажылы эки. Культура бажыңының улуг методизи Вячеслав Скатков, ооң директору Галина Кол, библиотекарь Ирина Шутова, музыка школазының директору Сергей Бадыраа, Ий кедээ Культура бажыңының директору Биче-оол Байкыжык, ында уран чүүл удуртукчузу Раиса Байкыжык болгаш өскелерни-даа адап болур. Бо культура ажылдакчылары ур чыл дургузунда ажылдап келген болгаш боттарының ажылынга бердинген. Ындыг культура ажылдакчылары-биле ажылдаарга чиик болгаш белен-дир. Районнуң Культура бажыңының, район библиотеказының, Ий кедээ Культура бажыңының, уругларның музыка школазының кышка белеткели эки. Ында ажылдап турар культура ажылдакчыларының ажылынга харыысалгалыын, сагыш човангырын бадыткап турар. «Тоора-Хем» совхозтуң кедээ Культура бажыңының септелгези багай. Ажыы-биле чугаалаарга четпестер бисте бар. Оларны чайладыры, ажылдың арга-хевирлерин сайзырангайжыдары районнуң культура ажылдакчыларының мурнунда салдынган чугула сорулга. Ажылдың кошкаанының бир кол чылдагааны— культура албан черлеринде тускай эртемниг кадрларның чедишпези. Сөөлгү 2—3 чылдарда Тыва АССР-ниң Культура министерствозу бистиң районче тускай эртемниг культура ажылдакчыларын чорутпаан. Ынчангаш кадрларның удаа-дараа солужулгазы болу бээрини ужуру-даа ында.

— Районнуң культура амыдыралынга уругларның музыка школазы улуг рольду ойнап турар болгай. Музыка школазының дугайында чүнү чугаалап болур силер, Лидия Михайловна?

— Районнуң уругларның музыка школазы чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге улуг рольду ойнап турар. Ук школада 82 оолдар, уруглар өөренип, музыканың чажыттарын шиңгээдип ап турарлар. Чурулга, фортепиано, улустуң хөгжүм херекселдериниң салбырларында беш башкы башкылап, уругларны уран чүүлге хандыкшыдып өөредип турар. Школаның амыдыралы солун. Ук школаның өөреникчилери бот-тывынгыр уран чүүлдүң доктаамал киржикчилери. Олар чурулга делгелгелеринге боттарының кылган ажылдарын чонга бараалгадып, уран чүүлдү нептерединге улуг-хуузун киирип турар. Өөреникчилерниң боттарының башкылары-биле музыкалыг кежээлерни, беседаларны кылып, концерттерни бараалгадып келгенинге чон өөрүп четтиришкиниң сөстерин сөглеп келген. В. Цветковтуң удуртулгазы-биле ыры-хөгжүм ансамбли тургустунган. Ук ансамбль районнуң Культура бажыңынга танцы, музыка кежээлерин эрттиржиринге доктаамал киржип турар. Музыка кежээлерин эрттиреринге школаның башкылары Раиса Натсак, Зоя Бадыраа оларның киржилгези улуг. Район төвүнүң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге музыка школазының башкылары доктаамал дузалажып турар. 1980—1982 чылдарда улусчу чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел фестивалы эртер. Ол фестивальга бистиң культура албан черлери, ылангыя уругларның музыка школазы эки киржир дээш белеткелди эгелеп турар.

ЧУРУКТАРДА: «Кады ажылдыглар» деп шиизинден үзүндү; уругларның музыка школазының башкызы Раиса Натсак өөреникчилери-биле сольфеджио кичээлиниң үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ДРАМАТУРГТАР СЕМИНАРЫ

Кайгамчык улуг тудугларның болгаш маадыр ишчи кижилерниң чурту—калбак Сибирьниң автономнуг республикаларының база областарының драматургтарының семинары эрткен неделяда Абакан хоорайга болуп эрткен. Беш хүн уламчылаан ол семинарга Якут, Тыва, Бурят АССР-лерниң, Хакас, Даг-Алтай автономнуг областарның шии чогаадыкчыларының база театр уран чүүлүнүң ажылынга хамаарышкан делгеренгей чугаа болган. Ук семинарны РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң шугуму-биле бир-ле дугаар түс чер масштабтыг эрттирип турары бо. Семинарның ажылын москвачылар — РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң федерациязының национал литература талазы-биле харыысалгалыг секретары В. И. Чукреев, хоочун шүлүкчү болгаш драматург П. М. Градов, драматург база театровед А. Н. Кошижановский. Хакасияның чогаалчылар организациязының харыысалгалыг секретары, хоочун драматург, шүлүкчү М. Е. Кильчичаков удуртуп эрттирген. Ол ышкаш сайгарылгаларга Абакан хоорайда чурттап турар литература, театр талазы-биле эртемденнер, тускай эртемниглер идепкейлиг киржип, санал-оналын боталдарын үлешкен.

Семинарга назы-хар, мергежил талазы-биле аңгы-аңгы авторларның киришкени солун. Якутиядан келген чогаалчы Иван Гоголев—чээрби ийи номнарның болгаш он бир шиилерниң автору. Ол семинарга Якутск театрының сценазында элээн каш чылдар иштинде үнүп турары «Орта-ла эвес опчокпай», «Сагыш четтирген Наара сох» деп улустуң аас чогаалынга үндезилеп бижээн шиилерни сайгартканы солун болган. Ол-ла республикадан келген номчукчуларга билдингир романнарның болгаш өске-даа чогаалдарның автору—Николай Габышев «Ээлдек кыс» деп БАМ темазынга бижээн, ам-даа доозулбаан чаа ажылын таныштырган. Аныяк хакас драматург Самсон Артоновтуң тыва көрүкчүлерге билдингир «Ак бөрүнүң бөрзектери» болгаш бурят автор Георгий Дашабыловтуң «Ынчангы частың шончалайлары» деп шиилерин база сайгарган.

Тыва АССР-ниң төлээлери Владимир Серен-оолдуң «Сөөскеннер чечектелип турда», Куулар Черлик-оолдуң «Шалбаа кулук» деп шиилери ам-даа тургустунмаан, чаа болурундан аңгыда, амгы амыдыралды көргүскен солун чогаалдарга хамааржырын демдеглээн. Санал бергеннер ук шиилерниң сценага чурттап болур эргелиин чугаалавышаан, чамдык эдилгелерниң соонда бүгү-эвилел тарадылгазынга киирери-биле очулдуварын сүмелээн.

Сайгарылга үезинде киржикчилер бүрүзү номчаан шиилеринге хамаарыштыр ажык чугаалажылгазын кылып, чедиг маргылдааларын тыптып, бодунуң арга-мергежилин солчуп турганы—семинарның онзагай чүүлү ол. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, шак мындыг семинар төрелдешкек литератураларның бот-боттарын улам байытчып, деткижеринге улуг салдарлыг дээрзи чугаажок.

Семинарның киржикчилери хакас литератураның үндезилекчилериниң бирээзи, хоочун драматург Михаил Еремеевич Кильчичаковтуң 60 хар харлаанының байырлалынга база кириишкеннер. М. Кильчичаков Улустарның Найыралы орденин ап тура, ооң юбилейинде Сибирьниң драматургтарының Абакан хоорайда чыглып келгени таварылга эвес дээрзин өөрүп чугаалаан.

Сөөлгү хүнде семинаржылар болгаш аалчылар Саяногорск хоорайга, Майна, Черемушки суурларга болгаш Карлово кызаазында күчүлүг Саян-Шушенск ГЭС-ке чорааннар.

БИСТИҢ КОРР.

ДАГДЫНЫКЧЫ ХҮЛЭЭЛГЕЛИГ

Амгы салгалды коммунистиг мөзү-шынарга хевирлеп кижизидеринге кино уран чүүлү кол черни ээлеп турар. А Ооржак Майндыр-оолович Сүрүң-оол чүгле Ишкин-Аксы суурда 23 чыл дургузунда үзектелиишкин чокка киномеханиктеп ажылдап турар. Онаашкан ажылынга кызымак, чонга ээлдек-эвилең хоочун коммунист бо үениң дургузунда бодунуң ынак мергежилинге он ажыг аныяктарны өөреткен.

С. Ооржак аныяктар ажылын харыылаар партийжи даалгалыг. Салбырда комсомолчуларның нити хуралдарынга олуржуп, ай, квартал планнарын тургусчуп, хуралдарга өртектиг саналдарын доктаамал берип келген коммунист. Ооң удурткан кино бөлгүмүнде 12 кижи хаара туттунган. Оларның кайызы-даа кино аппарадын ажылдадып билир апаргылаан. Келир үеде киномеханиктери болур изиг күзелин илередип турар аныяктарга хүннүң-не идепкейлиг киржип, быжыг билигни берип турары дээш аңаа ооң өөреникчилери өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Ишкин суурда киномеханик С. Ооржакты районда таныбас кижи ховар. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп бедик атты ол Тываның 30 чыл болган оюнда алган.

Ажыл-ишчи бедик көргүзүглеринге меңээргенмес, чедиишкинни улам быжыглаар дээш чонга бараан боор чурттап, ажылдап чоруур С. Ооржак ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген болгаш ажыр күүседип-даа турар. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Ооржак хөй хүндүлел бижиктерниң, Ленинчи юбилей медальдың база 1977—1978 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизи херек демдектериниң эдилекчизи.

Чоннуң хүндүткелин чаалап алган, республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы Сүрүң-оол Майндыр-оолович Ооржактың күш-ажылчы чедиишкиннерин кысказы-биле таныжып көөрге мындыг.

А. ОНДАР.

Чадаана хоорай.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Шуй ортумак школазынга Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң чогаал ажыл-чорудулгазынга тураскааткан литература кежээзин 7-10 класстарның өөреникчилери улуг сонуургалдыы-биле эрттиргеннер.

Чогаалчының «Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ниити ыры-биле кежээни ажыткан. Чогаал ажылынга хамаарышкан кыска сценарийни 10-гу класстың өөреникчизи Монгуш Чимисмаа удурткан. Чогаалчының «Чаш чорааным» бөлүк үстүкү класстарның чугаалааныын өөреникчилер улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Чогаалчының чогаал ажылының дугайында кыска илеткелди хоочун башкы Николай Боктаевич Мит-оол таныштырды. Улуг залды школаның библиотекары Люба Салчактың удуртулгазы-биле дерээн. С. А. Сарыг-оолдуң допчу намдарын бижээн хана солуну, чогаалдарын, очулдурган номнарын база ол ышкаш ооң ыры апарган шүлүктерин чараштыр бижээш аскан. Чогаалчының бижээн шүлүктерин, шүлүглелдерден үзүндүлерни өөреникчилер аянныг, тода, билдингир кылдыр шээжи-биле чугаалааннар. Кежээниң байырлыг кезээн ооң чогаал ажылының дугайында викторина-биле төндүрген.

С. ДЕСПИЛЕК.

Бай-Тайга район.

СТУДЕНТИЛЕР-БИЛЕ

Институттуң кызыл-булуңун студентилер долдур олурупкан Аныяк шүлүкчү Александр Даржай-биле ужуражылганы кафедра эргелекчизи, филология эртемнериниң доктору, профессор Ш. Ч. Сат ажыткаш, шүлүкчүнүң дугайын таныштырган. «Төрээн черим», «Үделге», «Эргелениг» деп шүлүктер чыындыларының болгаш бо чылын үнген «Сылдыстыгда дүш» деп тоожулар болгаш чечен чугаалар номунуң автору бодунуң шүлүктерин орус, тыва дылдарга номчаан.

Аныяк шүлүкчүнүң «Ногаан ыт» деп аттыг шүлүктерниң очулгазы «Советская Россия» деп ном үндүрер черге парлаттынар. «Эзеңгилерниң кыңгыраажы» деп чыынды орус дылга Тываның ном үндүрер черинге үнер.

А. ҮЕРЖАА,
студент.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 10.50 — Эртенги гимнастика. 11.15 — **«Харылаңар, горнистер!»** 11.45 — **«Чажыт обком хөделип турар».** 3-кү сериязы. — **«Партизаннар».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 13.05 — С. Прокофьев. Оркестрлиг фортепианога № 5 концерт. 13.30 — Медээлер. 13.35 —16.00—Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — **«Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте».** Документалдыг телефильмнер программазы: **«Баштайгы оруктар үези», «Океанче көрүнген», «Эмчи Потапованың арыг кижилери».** 17.15 — **«Шыдыраа школазы».** Ак терге. 17.45—**«Орус чугаа».**

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 —**«КАИ экраны».** Дамчыдылга. 18.40 —**«Баштайгы үнүүшкүн».** Документалдыг фильм. 18.45 — **«Камналга болгаш хумагалыг чорук дээш».** Дамчыдылга. 19.15— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — **«Миллионнарның ленинчи университеди», «ЭДЧ: энергетиканың айтырыглары».** 20.00 — **«Хөглүг ноталар».** 20.15 — **Бөгүн делегейде.** 20.30 — **«Төрээн чурт чүден эгелээрил».** Фильм-концерт. 21.10 — **«Чажыт обком хөделип турар».** 4-кү сериязы — —**«Ковель белдири».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.30 —**«Үе».** Информастыг программа. 23.10—01.05 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. **«Динамо»** (Москва) — **«Спартак»** (Москва). ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — **Бөгүн делегейде.** Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — **«Кылыр болгаш билир бол».** Аныяк техниктерге дамчыдылга. 19.00 — **«Волгада туруг бар».** Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Чарлалдар. 19.35—20.35—**«Бистиң аалчывыс».** Москваның күрүне филармониязының ыраажызы. Вокалистерниң Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады Юрий Белокриникинниң болгаш Москонцерттиң артизи Константин Ерофеевтиң концерти.

КИНО

НОЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хлебтиң амданы» (2 сериалыг) 10.00, 14.00, 17.00, 20.00, **«Уругларга чүрээмни бээр мен»** 13.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабан диңмире-ле» 12.30, **«Чуга дош кыры-биле»** 15.00, 17.30 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.30, **«Мээң өңнүүм лкым Ваня»** 11.00, 13.20, **«Киноклуб «Ээвэн уруглар болгаш хоойлу»** 15.00, **«Демир чажыртынгылыг кижи»** 17.00, 18.00, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыынды» 15.00, **«Аңгылаттынганнар»** 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

КАРПОВКА УДУР КАСПАРОВ БЕ?

Эрткен чылдың декабрьда Тбилисиге шыдыраа талазы-биле ССРЭ-ниң ээлчеглиг чемпионады эрткен. Ооң ойнакчыларының бирээзи Баку чурттуг 15 харлыг школачы Гарри Каспаров болган. Аныяк мастер ап болур 17 сандан 8,5 санны алган! Сес гроссмейстерниң, делегей чергелиг бир мастерниң көргүзүглеринден эки көргүзүгнү ол чедип ап, ССРЭ-ниң чемпиону ат дээш бо чылын база ойнаар эргени чаалап алган. Делегей чемпиону чораан Михаил Таль ынчан мынча дээн:

— Каспаровтуң шыдырааларлары шынап-ла кайгамчыктыр. 15 харлыында улуг маргылдааларга мынчаар эки ойнап чораан ийи шыдыраачыны — Фишер биле Спасскийни билир мен...

«АК ТЕРГЕДЕН» «БОТВИННИКТИҢ ШКОЛАЗЫНГА» ЧЕДИР

— Кижи баарынга шывараңнавайн көрем, Гарик, мен боданып көрейн — деп, Ботвинник Каспаровту доктаадып турган:—Сен аңгы-аңгы көштерни дүрген сайгарып каап-тар-дыр сен, а мен ынчаар шыдавас-ла болгай мен.

Гарик ыыт чок барып, делегей чемпиону чораан башкызынче топтуг көрүп турган. Оозу ооң частырыын тып алган.

— Чүге ынчаар ойнадың?

— Бо көш ооң мурнунда таварышкан-на болгай, ооң соонда кара таланың туружу экижээн — дээш, ындыг көш таварышкан ойнакчыларның аттарын-даа адап, кажан, кайы ойнаазын доораан сагындыра каапкан.

—Бүгү-ле чүвени шиңга албайн чор—деп, Ботвинник сургаан. — Кажан-даа бүзүревес. Шынын диле. Бо таварылгада ол көш шын эвес болган-дыр. Коллуунда бодунга бүзүре, А бажыңынга бо оюнну эки сайгарып көр. Сайгарылганы бижимел-биле чорудуптар сен.

Ботвинниктиң школазы Каспаровка дээди өөредилге болган, а ооң мурнунда ол Бакунуң пионерлер болгаш школачылар ордузунга шыдырааның эге билиглерин чедип ап, уругларның чаңчыл болган «Ак терге» деп маргылдааларынга киржип чораан.

КАИССАНЫҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Шыдыраа «бурганы» Каисса Каспаровка элээн каш катап хүлүмзүрээн деп чугаалап болур. Эң баштай 1976 чылда. Ынчан элээди оолдар аразынга ССРЭ-ниң чемпионадынга ол бирги-ийиги черлерни үлешкен. Дараазында чылын оон-даа эки көргүзүглүг болган: тос салгыыың чүгле чаңгызын хайымнааш, артканнарын удуп үнген, ийиги черни алган шыдыраачының саны ооңуундан ийи сан эвээш!

1978 чыл Гарик Каспаровтуң чогаадыкчы намдарынга мырыңай онзагай чыл болган: ол улуг улустуң маргылдааларынга киришкен. Баштайгызы Минскиге Сокольскийге тураскааткан маргылдаа. Аңаа ол алды тиилелгени чедип ап, мастер атты бадыткаан.

Дуагавпилске эрткен Бүгү-эвилелдиң шилилге маргылдаалары мергежилдиң ёзулуг шылгалдазы болган. Латвияда ол бичии хоорайга маргылдааларның 64 киржикчилери ССРЭ чемпионадының дээди лигазынче, 6-зы бирги лигаже кирер дээш тулчуп турган. Чеди гроссмейстерниң болгаш делегей чергелиг тос мастерниң аразындан Гарик Каспаров шүглүп үнген.

БОДУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Гарриге бодунуң дугайында чугаалаары дээрге-ле шыдыраа дугайында чугаа-дыр. Шыдыраа дугайында ол соксаал чок чугаалап болур, солун-даа, дыңнаксанчыг-даа.

— Мен 1969 чылда шыдыраа ойнап эгелээн мен. Ынчан Борис Спасский делегей чемпиону апарган чүве. Аңаа мен чүдүүр турдум. Ону Роберт Фишер солган... Ынчан мен кымна эки ойнаар болдур, ол кижиге чүдүүр чордум. А бөгүн болза херек өске. Эң эки шынарларын дөзеп алыксарым шыдыраачылар бар: Карповтуң угаан-бодал талазы-биле чаныш-сыныш чогун, Петросянның шыдыраа хөлүнде турушту ылаптыг үнелеп билирин, Ботвинниктиң чарт бодалдыын, Алехинниң баш удур эскериичелиин, Тальдың коргуш чок дидимин дөзексээр мен.

— Аштырыышкынны кандыг янзылыг хүлээп алыр сен?

— Баштайында ундараар, харын мырыңай ыглап-даа турдум. Уттурупкаш өске оюннарга багай ойнаар турган мен. Ам билип турарымга аштырыышкын кижиге тиилелгеден артык хөйнү берип болур. Частырыгга өөренир деп чүвениң шынныын ам дээрезинде кым-даа чедир деп доктаатпаан.

— «Эптиг», «эп чок» удурланыкчыларың бар бе?

— «Эптиг» деп санаар удурланыкчыларым дээрге-ле ооң мурнунда таваржып, ойнап турган кижилерим-дир, а «эп чок» дээрге ам моон соңгаар таваржы бээр удурланыкчыларым-дыр. А сөөлгүлери ааажок хөй.

Тбилисиге эрткен чемпионат соонда СЭТА-ның корреспондентизи ооң киржикчилеринге мындыг айтырыг кирип турар анкетаны тараткан. «Шыдыраа оваадайы дээш демиселге Анатолий Карповтуң чоокку үеде удурланыкчызы деп кымны адап болур силер?» Ол айтырыгга чамдыктары мынча деп харыылаан: «Гарри Каспаров. 1984 чылда».

— Генерал болу бээр мен деп күзел чок солдат багай солдат-тыр. Ам дээрезинде менээ кол-ла чүве — ойнаарымның шынарын бедидери болур. Тускай санаашкыннардан алырга, мээң коэффициентим гроссмейстерлерниңге четкен (2500 очко), ындыг-даа болза, бодум бодаарымга гроссмейстерглештир ойнаар доктаамал деңнел меңде ам-даа чок.

Ону ол чедип алыр деп чүвеге бүзүревес арга турар бе? Ооң хары чаа-ла 16.

Валерий ГРИГОРЬЕВ,
ПМА-ның корр.

Баку.

КРАСНОЯРСКИДЕ ЭГЕЛЭЭН

РСФСР-ниң бирги чери дээш аныяктар аразынга хостуг хүреш маргылдаазы Красноярск хоорайда эгелээн. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң тренери ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Доржу, Кызылдың № 2 школазының онгу класcчылары ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Ким Котчин, бирги разрядчы Слава Оюн ында киржип турар.

Бистиң корр.

РАЙОН ЧЕМПИОНУ

Өвүр районнуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазынга 24 спортчу киришкен. Аңаа райкүүскомнуң саң килдизиниң ажылдакчызы Монгуш Мадон бирги черни, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону Ооржак Кызыл-оол ийиги черни алган. Олар республика маргылдаазынга киржирлер.

М. ЧАРАШ-ООЛ.

АНЫЯК СПОРТЧУЛАР ТИИЛЭЭН

Найысылалдың бирги чери дээш стол теннизиниң маргылдаазы «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Аңаа 50 ажыг спортчу киришкен.

Дүлей уруглар школазының командазының кежигүннери спорттуң бо хевиринге мергежилдиин көргүзүп, эки ойнааш, бирги черни алгаш, хоорайның спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап алган. № 2 школаның өөреникчилери спортчу чедиишкиниг болуп, үшкү шаңналдыг черни ээлээн.

Эр улустуң аразында хууда чемпион атты В. Фунтиков, херээженнерден М. Шыырап чедип алган.

Эр болгаш херээжен улустуң эжеш ойнаарынга М. Шыырап биле А. Серен, эр улустуң эжеш ойнаарынга В. Фунтиков, А. Серен, херээженнерден М. Шыырап биле С. Хүргүл-оол шылгарап, бирги черни ээлээннер.

Маргылдааның тиилекчилеринге хоорайның спорт комитединиң шаңналдарын тывыскан.

Е. ШИШОВ,
маргылдааның кол судьязы.

НОВОСИБИРСКИНИҢ № 32 ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1979—80 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ДАРААЗЫНДА ТУСКАЙ ЭРТЕМНЕРГЕ ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГ ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАРНЫ ЧАЛАП ТУР

1. Универсал токарьлар.
2. Фрезеровщиктер.
3. Аппаратуралар монтажниктери.
4. Механиктиг чыылда ажылдарының слесарьлары.
5. Аппаратураларның чыыкчы слесарьлары.

Өөреникчилерге айда 80—85 рубль түңнүг стипендияны бээр.

Тывадан барганнарны ниити чуртталга бажыңнары-биле хандырар.

Үстүнде хандырылгалардан аңгыда, бүдүрүлге практиказының үезинде ажыл төлевириниң 33 хуузун өөреникчилерге төлээр.

Училище Кызыл хоорайда туттунуп турар заводка ажылдаар мергежилдиг ажылчыннарны белеткээр. Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Кичээлдерни бөлүктерни четчелээн соонда эгелээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай Щетинкин биле Кравченко кудумчузу, 38. Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди. Телефон дугаары 2-34-42.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг 2886

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01421.